

Katarzyna Hibel
Wiedeń

**Od „Małopolski Wschodniej” do „Ukrainy Zachodniej”.
Geneza, rozwój oraz zakres funkcjonowania
w języku polskim nazw geograficznych odnoszących się
do „Galicji Wschodniej” w latach 1918–1939**

Wstęp

Płynność granic Polski spowodowała fascynujące powikłania w dziedzinie onomastyki. [...] Okazuje się, że „Wrocław” jest tym samym miastem co „Breslau”; „Wilno” przebiera się czasem za „Vilna”, a ostatnio za „Vilnius”; „Lwów”, w sposób zupełnie niewytłumaczalny, może się pojawić jako „Leopolis”, „Léopol”, „Lemberg”, „Lwów” lub „Lwiv”. Różne władze wybierają różne wersje, a przyczyny tych decyzji nie zawsze wydają się jasne. Poszukujący „właściwej wersji” badacz gubi się we mgłę sprzecznych rad i zaleceń, dopóki ktoś mu w końcu nie powie, że każdy z wariantów jest właściwy we właściwym kontekście. [DAVIES 1991: 632]

Zawiła historia nazewnictwa terenów dzisiejszej zachodniej części Ukrainy, określanych w dyskursie historyczno-kulturowym często do dzisiaj jeszcze mianem „Galicji”, jest nie tylko jednym w swoim rodzaju przykładem fluktuacji nazw geograficznych na przestrzeni dziesięcioleci, lecz także niezwykle interesującym przyczynkiem do dyskusji na temat ideologizacji nazw geograficznych w wieku dwudziestym¹. Owa „toponomastyka urzędowa” przyczyniła się do tworzenia nowych, sztucznych często, nazw geograficznych określonych terytoriów o umownych granicach² w celu ustanowienia własnej dominacji nad nimi czy też uprawo-

¹ Niniejszy artykuł stanowi część przygotowywanej przez autorkę w ramach projektu „Tysiąc lat historii języka ukraińskiego w Galicji” monografii o onomastycznych aspektach polityki językowej II RP w stosunku do mniejszości ukraińskiej w latach 1918-1939. W tym miejscu chciałabym podziękować Prof. Michaelowi Moserowi za cenne uwagi dotyczące stosunków polsko-ukraińskich w Galicji XIX i XX wieku.

² Zachodnia granica późniejszej Galicji Wschodniej wyznaczona została w 1772 roku przez władze austriackie przy wykorzystaniu niedokładności w wytyczaniu linii demarkacyjnej pomiędzy au-

mocnienia ich niejasnych i nieostrych często granic i stała się orężem w swoistej dwudziestowiecznej „wojnie na mapy”, która z kolei była wyrazem dążenia powstających w ciągu XIX wieku nowoczesnych narodów Europy Środkowo-Wschodniej do ustanowienia własnych, opartych na kryteriach etnicznych, przestrzeni państwowych, istniejących w określonych granicach geograficznych [por. BATOWSKI 1993: 33; BAUMAN 2000: 37; GELLNER 2009: 144].

Zmieniająca się na przestrzeni stuleci, a w wieku dwudziestym na przestrzeni lat i dziesięcioleci, przynależność polityczno-państwowa terenów położonych na wschód od Sanu i na zachód od Zbrucza jest częścią zawiętej dwudziestowiecznej historii powstawania oraz odradzania się w nowym kształcie państw narodowych na terenie Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej. Interesujące nas tereny, będące częścią dawnego księstwa Halicko-Wołyńskiego (ukr. Галицько-Волинське князівство, niem. Fürstentum Galizien-Wolhynien)³, przyłączone zostały w połowie XIV wieku do Korony jako „Ruś Czerwona”, a po Unii Lubelskiej (1569) otrzymały oficjalną nazwę „Ruś Koronna” [por. KAPPELER 2000: 44]. Pod koniec XVIII wieku (1772, 1795) w wyniku rozbiorów Polski terytoria te weszły w skład monarchii habsburskiej, otrzymując jednocześnie odwołującą się w sposób ideologiczny do tradycji historycznej nazwę „królestwa Galicji i Lodomerii” (niem. Königreich Galizien und Lodomerien), mającą podkreślić sięgające jeszcze XIII wieku roszczenia węgierskie do tych terytoriów (teren Węgier był od XVI wieku stopniowo anektowany przez Habsburgów). W XIX wieku przyjęły się także nazwy popularne interesujących nas, określanych z niemiecka „Galizien”, terenów (o kształcie i granicach częściowo odmiennych w zależności od języka, w którym były określane) – zapożyczona do języka polskiego nazwa „Galicja” oraz ukraińska „Галичина”. Nastąpił tu w językach polskim i ukraińskim proces przejęcia nazwy niemieckiej, egzoniimu, po dostosowaniu w wyniku procesu substytucji fonetycznej tejże do polskiego i ukraińskiego systemu fonetycznego [por. ЕУ (1): 343-351; SGKP 2: 445-474, OLIVA 1981: 62, GÓRNOWICZ 1981: 35].

Niemiecka nazwa „Galizien” nadana została interesującym nas terenom z jednej strony w celu ich wyodrębnienia i spojenia w ich nieostrych granicach w jeden organizm administracyjny, z drugiej zaś stanowiła ona środek symbolicznego i faktycznego przyłączenia regionu do nowego kontinuum państwowego. Samo powstanie nazwy „Galicja” motywowane było zatem czynnikami pozajęzykowymi, tu polityczno-administracyjnymi [por. OLIVA 1981: 61-62]. W ten oto sposób nazwa „Galizien”, używana w języku polskim i ukraińskim początkowo jako nieoficjalna nazwa popularna i regulowana jedynie uzusem, stała się z czasem nazwą własną

striacką i rosyjską strefą wpływów na terytoriach dawnej I RP i przesunięta znad Seretu na linię rzeki Zbrucz [BATOWSKI 1965: 218; BACZKOWSKI I IN. 1993: 525].

³ Nazwa ta powstała w wyniku rozpadu terytorialnego Rusi Kijowskiej na przełomie XII i XIII wieku. W polskiej historiografii używa się w tym kontekście często nazwy „Ruś Halicko-Włodzimierska” [por. BACZKOWSKI I IN. 1993: 541-542].

i awansowała do rangi nazwy niemalże oficjalnej w tych językach, zatem funkcjonującej już w szerokim obiegu społeczno-komunikacyjnym, w języku polskim częściowo jako endonim, w języku ukraińskim zaś po pierwszej wojnie światowej już często jako endonim stały⁴ [por. so (2) 2003: 128].

Po roku 1815 obok potocznej nazwy „Galicja” używana zaczęła być powszechnie dla ziem na wschód od Sanu nazwa „Galicja Wschodnia”, właściwie „wschodnia Galicja”, nie była to bowiem oficjalna jednostka administracyjna. W roku 1918 do włączenia (między innymi) terenu Galicji Wschodniej (wówczas z nazwy geograficznej i administracyjnej stała się ona nazwą polityczną⁵) do nowopowstających państw narodowych aspirowały zarówno II Rzeczpospolita, jak i Zachodnioukraińska Republika Ludowa (ukr. Західноукраїнська Народна Республіка) [por. BATOWSKI 1993: 43]. Ten konflikt o charakterze terytorialnym przerodził się w wielomiesięczną wojnę między oboma państwami, która zakończyła się włączeniem terytorium Galicji Wschodniej do RP, początkowo na zasadzie przejściowej przynależności, od roku 1923 roku w oparciu o model, postulowanej przez Ukraińców galicyjskich oraz instytucje międzynarodowe, autonomii tych terenów w ramach państwa polskiego. Jeszcze w 1920 roku zwarty został układ wojskowy pomiędzy Ukraińską Republiką Ludową a Polską, w którym w zamian za polską pomoc militarną przeciw Rosji Sowieckiej strona ukraińska rezygnowała na korzyść Polski z terytorium Galicji Wschodniej oraz części Wołynia [KRUPNYČKYJ 1939: 301-302]. We wrześniu 1939 roku na terytorium Galicji Wschodniej wkroczyła Armia Czerwona, już w październiku tego samego roku ziemie te włączono do

⁴ Kolejna zmiana przynależności państwowej tego terytorium nie miała bowiem większego wpływu na charakter nazwy, jaką określała większość ludności ukraińskiej zamieszkały przez siebie region, „Hałyczynę” (ukr. Галичина), nazwa ta funkcjonowała już jako endonim obok zdobywającego sobie coraz większą popularność nowego endonimu, „Ukraina Zachodnia”, odnoszącego się do nazwy państwa zachodnioukraińskiego, pisanej zatem wielką literą. W języku polskim pojawiło się po roku 1918 kilka konkurujących ze sobą nazw tych terytoriów, co ilustrują jednoznacznie na przykład dokumenty sejmowe [por. BS/PIIRP]. W odniesieniu do nazewnictwa z czasów austriackich napotyka się tu wyrażenie „była Galicja (wschodnia)” [por. INTERPELACJA POTOCZEK 1919; WNIOSEK DĄBAL 1919 I]. Wydaje się, iż choronim „wschodnia Galicja” czy też „Galicja Wschodnia” używany był w dokumentach związanych z działalnością polskich ugrupowań parlamentarnych jedynie do początku lat dwudziestych, cenzurą wydaje się tu rok 1923, po którym dominuje tu nazwa „wschodnia Małopolska” czy też „Małopolska Wschodnia” [por. WNIOSEK PUTEK 1919, INTERPELACJA GŁĄBIŃSKI 1919; BATOWSKI 1993: 43]. Choronim „Galicja Wschodnia” odrzucony został przez większość polskich ugrupowań parlamentarnych po roku 1923, zatem po rozstrzygnięciu statusu prowincji na korzyść Polski, jako nazwa symbolizująca ukraińskie dążenia do podziału Galicji według kryteriów etnicznych, formułowane od 1848 roku. Po roku 1923 nazwa „Galicja Wschodnia” jako dawny element dyskursu międzynarodowego dotyczącego statusu prowincji występuje zaś jedynie we wnioskach i interpelacjach posłów ukraińskich oraz skargach przeciw Polsce kierowanych przez mniejszość ukraińską do rozpatrzenia przez Ligę Narodów [INTERPELACJA BACZYŃSKI 1928, INTERPELACJA BOGUCKI 1929; BATOWSKI 1993: 43].

⁵ Por. BATOWSKI 1993: 43.

Związku Radzieckiego, nadając im oficjalnie nazwę „Zachodniej Ukrainy” (choć jeszcze w 1920 roku po zajęciu tych terenów przez Armię Czerwoną, posługiwano się nomenklaturą „galicyjską”, tworząc nazwę „Galicyjska Republika Rad”)⁶ [TORZECKI 1993: 30-32; KLIMECKI 2006]. W 1941 roku po ataku Niemiec hitlerowskich na Związek Radziecki ziemie te (dawne województwa lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie) wcielone zostały do Generalnego Gubernatorstwa jako „dystrykt Galicja” (niem. Distrikt Galizien) [BONUSIAK 1990, SERCZYK 2001: 338]. W 1945 roku za wschodnią granicę polski ostatecznie uznano w przybliżeniu tak zwaną „linię Curzona” (projekt demarkacyjny z 1920 roku), która większość interesujących nas terenów pozostawiła po wschodniej stronie granicy, włączając je do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej [GELBERG 1960: 160].

Jak wykazano powyżej w odniesieniu do interesujących nas terytoriów powstało z biegiem czasu i na skutek różnego rodzaju wydarzeń historycznych wiele nazw, które, odnosząc się do trzonu tego samego kontinuum geograficzno-politycznego, były jako dotyczące jednego desygnatu w stosunku do siebie równoległe, jako choronimy współistniejące „Galizien”, „Galicja”, „Галичина”, inne zaś ze sobą konkurowały, pretendując do uzyskania wyłączności, jako choronimy wykluczające się: „Західна Україна”, „Małopolska Wschodnia”, które postulowały przynależność desygnatu do dwóch odmiennych całości, w tym przypadku organizmów państwowych, czasowo istniejących rzeczywiście lub jedynie projektowanych. Choronimy te miały zarówno charakter diachroniczny („Galicja Wschodnia” *versus* „Małopolska Wschodnia”, „Galicja Wschodnia” *versus* „Ukraina Zachodnia”, „Galicja Wschodnia” *versus* „Ziemia Czerwieńska”), jak i synchroniczny („Ukraina Zachodnia”, „Małopolska Wschodnia”), a także charakter międzyjęzykowy („Galizien”, „Galicja”, „Галичина”; „Західна Україна”, „Ukraina Zachodnia”; „Małopolska Wschodnia”, „Східна Малополща”) oraz ideologiczny (pisownia dużą literą części lub całości nazw jak „Galicja Wschodnia” (właściwie „Galicja wschodnia”) lub „Ziemia Czerwieńska” (właściwie „ziemia czerwieńska”).

Wszystkie przytoczone powyżej nazwy Galicji mają charakter dwuczłonowy, składają się zatem z choronimu głównego – rzeczownika określanego (Galicja,

⁶ Nomenklaturą „Zachodnia Ukraina” w odniesieniu do południowo – zachodnich ukraińskich terenów etnicznych, włączonych po 1923 roku do Polski, posługiwała się Rosja sowiecka w latach dwudziestych i trzydziestych, motywując za jej pomocą swoje dążenia aneksyjne względem tego obszaru. Nazwa ta funkcjonowała w sowieckim obiegu oficjalnym obok tradycyjnej nazwy „Galicja Wschodnia”, którą posługiwano się tu przede wszystkim w pierwszej połowie lat dwudziestych. W traktacie ryskim z 1921 roku nie pojawia się jednak żadna z tych nazw, a jedynie nazwa „Ukraina”. Po 1945 roku (konferencja poczdamska) i ostatecznym ustaleniu powojennej granicy polsko-radzieckiej nazwa „Ukraina Zachodnia” zanika na korzyść nowej wspólnej nazwy ukraińskich terytoriów etnicznych w granicach ZSRR, Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, która to nazwa w latach 1939-1945 roku uległa rozszerzeniu o zachodnie ukraińskie terytoria etniczne [por. TRAKTAT RYSKI 1921; МОЛОТОВ 1939; ВАЧКОВСКИ 1939: 27-28; ЗАХІДНА УКРАЇНА 1940; STOSUNKI POLSKO-RADZIECKIE W LATACH 1917-1945: 111, 128; БАТОВСКИ 1993: 42; SERCZYK 2001: 330; YEKELCHYK 2009: 211-212].

Ukraina, Małopolska, ziemia) oraz elementu specyfikującego (człon odróżniający) w postaci przydawki przymiotnikowej (odpowiednio – wschodni, zachodni, czerwieński) [por. JADACKA 2006: 138; CZERNY 2011: 33]. Szczególnie w przypadku choronimu „Małopolska Wschodnia” wydaje się znaczące, iż pisownia przydawki określającej „wschodni” występuje w różnych źródłach zarówno w postaci „Wschodni”, jak i „wschodni”, zatem pisana była małą lub dużą literą oraz w antepozycji i postpozycji, gdzie przymiotnik specyfikujący na charakter determinujący (obiektywny) lub kwalifikujący (subiektywny) [por. EJO 1999: 587; STJ 1970: 468-469]. Niekonsekwencja ta wydaje się być częściowo rezultatem odmiennego podejścia ideologicznego do tej nazwy, zatem z jednej strony założenia, iż „Małopolska Wschodnia” jest samodzielną jednostką terytorialno-administracyjną, z drugiej zaś iż „Małopolska wschodnia”, jest częścią Małopolski, a co za tym idzie wejścia nazwy tej w różnych wersjach do obiegu społeczno-komunikacyjnego, a zatem i do uzusu językowego [por. JODŁOWSKI/ TASZYCKI 1957: 69; BATOWSKI 1993: 43]. W przypadku nazwy „ziemia czerwieńska” zaś, właściwa ze względów ortograficznych była pisownia małą literą („ziemia” jako staropolska jednostka administracyjna), a pisownia dużą literą motywowana była tu jedynie emocjonalnie lub ideologicznie [por. NSPP 1999].

W niniejszym studium będę zajmować się językowymi, kulturowymi i historycznymi aspektami choronimiki, odnoszącymi się do zmian, rzeczywistych lub postulowanych, nazw miejscowych na tle ideologiczno-politycznym [por. KALETA 1998: 46]. Interesować będzie mnie polska praktyka choronimiczna w odniesieniu do Galicji Wschodniej w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a także, porównawczo, nazewnictwo tego obszaru w okresie poprzedzającym dwudziestolecie oraz w okresie, powojennym, po 1945 roku. Przy badaniu tej problematyki, obejmującej z dzisiejszej perspektywy tak krótki przecież okres, korzystać będę zarówno ze źródeł polskich, jak i ukraińskich, piśmiennictwa o charakterze przede wszystkim publicystycznym, a to w przekonaniu, iż naszkicowanie pełnego obrazu możliwe jest jedynie poprzez jak najszerszą analizę ówczesnych źródeł różnego rodzaju, tworzonych w obu językach, także przez różne opcje polityczne. Analizowane dokumenty piśmiennicze stanowią zapis ówczesnego stanu świadomości geograficzno-historyczno-politycznej, odmiennej percepcji reprezentowanej przez dwie narodowości, polską i ukraińską, konkurujące ze sobą o terytoria postrzegane do roku 1918 jako swoisty „Piemont” obu kultur narodowych oraz obszar kształtowania się przyszłych struktur państwowych.

Literatura przedmiotu w interesującym nas całościowym, porównawczym (międzyjęzykowym), zarówno synchronicznym, jak i diachronicznym kontekście spojrzenia na problem choronimiki, nazwijmy ją ogólnie galicyjską, w dwudziestolecium międzywojennym, przede wszystkim ze względu na jej funkcjonowanie w języku administracji, publicystyki oraz języku dnia codziennego, wychodząca poza badania etymologiczne właściwie nie istnieje, choć z drugiej strony tematowi etymologii

niektórych pojedynczych nazw poświęcono w różnych kontekstach wiele miejsca. Z ówczesnych publikacji o charakterze językoznawczym lub pokrewnym, dotyczących nazwy „Galicja”, „Ukraina” i „Małopolska” jako nazw ogólnych, zatem zazwyczaj bez dalszej specyfikacji („wschodnia”, „zachodnia”), tudzież dotyczącym problematyki toponomastyki w kontekście międzyjęzykowym wymienić należy opracowania F. Miklosicha (1927)⁷ oraz J. B. Rudnyckiego (1938)⁸. Z okresu późniejszego pochodzą opracowania dotyczące nazwy „Galicja (wschodnia)”, „Ukraina (Zachodnia)” i „Małopolska (wschodnia)” oraz ich etymologii J. Pasternaka⁹ (1944), W. Siczynskiego (1948)¹⁰, H. Ułaszyna (1950)¹¹ oraz J. B. Rudnyckiego (1952)¹². Należy jednak zauważyć, iż o ile nazwy takie, jak „Galicja (Wschodnia)” czy „Ukraina (Zachodnia)” na skutek uwarunkowań kulturowo-polityczno-historycznych doczekały się znacznej literatury przedmiotu, o tyle nazwy takie, jak nazwy „Małopolska Wschodnia” czy „ziemia czerwieńska” ze względu na swój efemeryczny charakter żadnej szerszej znanej literatury przedmiotu o charakterze językoznawczym nie posiadają.

We współczesnej literaturze przedmiotu warto zwrócić uwagę na monografie C. Kaczaraby z 2003 roku oraz K. K. Fedewycza z 2009 roku, gdzie autorzy krótko omawiają problematykę onomastyki galicyjskiej w dwudziestoleciu międzywojennym właśnie w kontekście międzyjęzykowym¹³.

Teoretyczno-językowe i teoretyczno-kulturowe podstawy procesu nazewniczego

Każda z ukształtowanych w wyniku różnorodnych procesów językowych, kulturowych i historycznych nazw geograficznych (regionalnych) odnoszących się do terenu Galicji jako terytorium pogranicznego powstała w pewnym konkretnym momencie historycznym jako postulowana nazwa polityczna, motywująca przynależność tych terytoriów do konkretnego kontinuum administracyjno-państwowego. I tak nazwy „Ruś Czerwona” oraz „Ruś Koronna” powstały w języku polskim jako symboliczna legitymizacja włączenia części ziem dawnego księstwa Halicko-Wołyńskiego do nowej struktury państwowej, do Korony. Podobny legitymizujący rodowód, wywodzący się z założenia państwowej spójności terytorialnej, włącza-

⁷ Miklosich, F., *Die Bildung der slawischen Personen und Ortsnamen*, Heidelberg 1927.

⁸ Rudnyckij, J.B., *Zur Frage der zwischensprachlichen Beziehungen auf dem Gebiete der Toponomastik*, Paris 1938.

⁹ Пастернак, Я., *Звідкіля назва Галич?*, „Студентський Прапор“ Т. 2, Львів 1944, сс. 9-15.

¹⁰ Січинський, В., *Назва України*, Авґсбург 1948.

¹¹ Ułaszyn, H., *Znaczenie nazw Wielkopolska i Małopolska*, Łódź 1950.

¹² Рудницький, Я. Б., *Назва „Галичина”* [w:] Рудницький, Я. Б., *Назви Галичина” й „Волинь”*, Вінніпег: УНД, 1952.

¹³ Качараба, С., *Еміграція з Західної України (1919-1939)*, Львів 2003, с. 7. Федевич, К.К., *Галицькі українці у Польщі 1920-1939-ті рр.*, Київ 2009, сс. 9-10.

jącej ten obszar jako część przynależącą do organizmów państwowych, które kolejno dokonywały na nim terytorialnej inkluzji, mają nazwy „Galizien” za czasów austriackich i w latach 1941-1944, „Західна Україна” w latach 1918-1923, 1939-1941 i po 1944 roku oraz „Małopolska Wschodnia” w latach 1918-1939¹⁴ [CZERNY 2011: 35].

Mamy tu do czynienia ze znanym w onomastyce zjawiskiem substytucji to jest zastępowania jednych choronimów innymi, tudzież specyficzną formą tego procesu, motywowanego z jednej strony zmianami historyczno-politycznymi, z drugiej zaś, szczególnie w wieku dwudziestym, z uwarunkowaniami ideologicznymi [por. ROSPOND 1981: 27-34; EJO 1999]. W przypadku nazw interesującego nas terytorium występujących na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego wieku, a szczególnie w wieku dwudziestym, należy zauważyć, iż w odniesieniu do choronimu (podstawowego) „Ukraina” nastąpiła niewątpliwa ewolucja semantyczna tego terminu, jego rozszerzenie (recepja tej nazwy jako właściwej dla wszystkich ukraińskich terytoriów etnicznych nastąpiła w języku ukraińskim i polskim ponownie po roku 1898¹⁵), w przypadku niemieckiej nazwy „Galizien” do czynienia mamy z przeniesieniem jej do innych języków etnicznych jako „Galicja”, „Галичина”, jako nazwy początkowo administracyjnej, następnie geograficznej, potem zaś politycznej, zaś w przypadku nazwy „ziemia czerwieńska” (czy też „Ziemia Czerwieńska”), z reaktywacją nazwy staropolskiej tego obszaru oraz z jej ewolucją semantyczną motywowaną ideologicznie [por. GŁOS ZIEMI CZERWIEŃSKIEJ 1938-1939]. W przypadku zaś choronimu „Małopolska¹⁶ Wschodnia” jako nazwy efemerycznej, mamy do czynienia z nazwą quasi-geograficzną i polityczną, która, choć odnosiła się do tego samego, co powyższe choronimy, desygnatu, nie podlegała właściwie trwałemu

¹⁴ Za okres oficjalnego obowiązywania nazwy „Західна Україна”, przyjmuję lata 1918-1923, zatem okres istnienia Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej w kraju oraz okres istnienia rządu ZURL na emigracji.

¹⁵ Symboliczny punkt zwrotny zarówno w dziedzinie etnonimii, jak i choronimii ukraińskiej w XIX wieku, stanowiło ukazanie się w języku ukraińskim pierwszych tomów *Historii Rusi-Ukrainy* M. Hruszewskiego (od 1898 roku), zawierających wizję jedności historycznej, politycznej i narodowej wszystkich ukraińskich ziem etnicznych. Sam termin „Ukraina” jako określenie całości ukraińskich terytoriów etnograficznych dyskutowany był w XIX wieku przez intelektualistów ukraińskich, często odrzucany był jednak jako „polski wynalazek” i narzędzie „polskiego rewizjonizmu”, na korzyść terminu „Małoruś” [por. PŁOKHY 2010: 300-301]. Dopiero stanowisko Hruszewskiego ostatecznie wpłynęło – jak pisze J. Hrycak – nie tylko na dalsze krystalizowanie ukraińskiej tożsamości narodowej, lecz doprowadziło także w Galicji do stopniowego wyparcia z języka ukraińskiego dawnego choronimu „Ruś” i etnonimu „Rusin” oraz zastąpienia ich ostatecznie choronimem „Ukraina” i etnonimem „Ukrainiec” [por. HRYCAK 2000: 97; JAKOWENKO 2009; KICH-MAŚLEJ 2009: 41-42].

¹⁶ Warto zauważyć, iż sama nazwa „Małopolska” (łacińskie *Polonia Minor*) nie miała stałego charakteru i ulegała od momentu swego powstania kilkukrotnemu rozszerzeniu i zawężeniu, por. UŁASZYN 1950: 14-17. O rozszerzeniu pojęcia „Małopolska” na Galicję Wschodnią pisał w 1930 roku A. A. Kryński na łamach „Kuriera Warszawskiego”, № 344, s. 13.

transferowi międzyjęzykowemu ze względu na swój krótki, dwudziestoletni żywot lub też podlegała transferowi ograniczonemu [por. GRODZIŃSKI 1973: 222-224; BĄTOWSKI 1993: 43].

Moment nadania nowej nazwy określonego terytorium (przywrócenia nazwy historycznej czy też nadania niehistorycznej), także temu mającemu charakter pogranicza przejściowego (zatem terytorium etnicznie mieszanemu, przez które nie da przeprowadzić się ostrych granic), a może w szczególności właśnie jemu, stanowi moment ideologiczny i postrzegany może być jako swoisty odpowiednik rytuału przejścia, powiązane z otrzymaniem przez członka wspólnoty nowego imienia. Nadanie nowej nazwy, tak zwany akt nominacyjny (nazwotwórczy), dokonywane jest przez odpowiednie instytucje w imieniu zbiorowości (przypomnijmy tu pojęcie „toponomastyki urzędowej”), a na celu ma nie tylko symboliczne potwierdzenie przynależności danego terytorium do danego kontinuum administracyjno-państwowego, ale też, jako moment ideologiczny, staje się w przypadku nowopowstającego państwa narodowego wyrazem więzi społecznej i służy jej wzmocnieniu¹⁷ [por. NOWICKA 1991, SO 2003 (2): 125; CZERNY 2011: 35]. Na obszarze Małopolski Wschodniej odnosiło się to nie tylko do choronimiki, lecz przede wszystkim do toponomastyki. Na mocy rozporządzenia o ustalaniu nazw miejscowości z 1934 roku¹⁸, urzędowe nazwy miejscowości ogłaszane miały być przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w „Monitorze Polskim”, choć wykaz taki dla województw południowo-wschodnich nigdy nie powstał, często dochodziło do przypadków zmuszania osób narodowości ukraińskiej do posługiwania się w kontaktach z administracją państwową, urzędami pocztowymi czy na kolei, nazwami urzędowymi, zatem polskimi, zamieszkiwanych przez siebie miejscowości, choć sprzeczne było to z duchem i ustaleniami tak zwanych ustaw językowych z 1924 roku, szkolnej,

¹⁷ Po roku 1945 i przesunięciu granic Polski na zachód dokonywano na podstawie uchwał Komisji Ustalania Nazw Miejscowych na tak zwanych „ziemiach odzyskanych” (położonych przed 1939 rokiem poza granicami Polski) zmian nazewnictwa miejscowości oraz miast z nazw niemieckich na polskie [por. S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław – Warszawa 1951]. Proces motywowanych polityczno-administracyjnie zmian w dziedzinie onomastyki, tak zwany proces „repolonizacji” objął także nazwy rzek, gór czy ulic [por. BOREK 1981]. Wiele nazw ulic miast i miejscowości na „ziemiach odzyskanych” nosi nazwy nawiązujące bezpośrednio do polityki historycznej, szczególnie te związanej z najwcześniejszym piastowskim okresem historii Polski oraz okresem wojennym, przykładem służyć może tu Świnoujście czy Wrocław [por. SO 2003 (1): 219, <http://panoramafirm.pl/zachodniopomorskie,,swinoujście/ulice.html>, <http://www.miasto-wroclaw.com/wroclaw-spis-ulic.php>]. Analogiczny proces „reukrainizacji” miał miejsce na zachodnich terenach Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej po 1944 roku [por. КУБИЙОВИЧ 1938; КУБИЙОВИЧ 1943; КУБИЙОВИЧ 1955; JARACZ 2001, WOLNICZ-PAWŁOWSKA 1998A: 455-456].

¹⁸ Na mocy rozporządzenia Prezydenta RP o „ustalaniu nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz o numeracji nieruchomości” z dn. 27.10.1934 roku regulacją nazw miejscowości zajmowała się powołana w tym celu Komisja Ustalania Nazw Miejscowości przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Dz. U. 1934, № 94, poz. 850.

administracyjnej i sądowej [por. USTAWA JĘZYKOWA SZKOLNA 1924, USTAWA JĘZYKOWA ADMINISTRACYJNA 1924, USTAWA JĘZYKOWA SĄDOWA 1924; BARAN 1937].

Wspomniane powyżej nadanie nazwy polityczno-geograficznej, często pseudohistorycznej, czy nawet ahistorycznej, przebiegające w formie aktu prawnego legalizującego je w ramach jednego kontinuum administracyjno-państwowego jest emanacją stanowiącej funkcji języka. Z kolei nadanie nowej nazwy określone mu terytorium przez ogół wyrażające się w języku potocznym, może być pochodną magicznej funkcji języka, wyrazem wiary, iż za pomocą słów kształtować można rzeczywistość. Oba rodzaje nadawania nazw geograficznych odnoszą się w jakiś sposób do pamięci zbiorowej, legitymującej przekonanie o przynależności danego terytorium do jednostki wyższego rzędu, obszaru większego zamieszkiwanego przez daną zbiorowość, wytwarzają wyobrażoną więź z ziemią będącą przedmiotem procesu nazewniczego oraz projektują na nią określony zespół wyobrażonych wartości [por. NORA 1990; ANDERSON 1997; JAKOWENKO 2009: 117].

W przypadku interesujących nas choronimów „Galicja (Wschodnia)”, „Małopolska Wschodnia” oraz „Західна Україна” mamy z jednej strony do czynienia, w pierwszej kolejności z nazwami polityczno-ideologicznymi, o charakterze egzonomicznym, endonimicznym lub mieszanym, zaś dopiero w drugiej z nazwami geograficznymi, w końcu zaś nazwami historycznymi lub aspirującymi do tego miana. Przy tym zaznaczyć należy, iż sama nazwa „Galicja”, już bez przymiotnika „wschodnia”, ewoluowała z czasem do rangi nazwy o charakterze przede wszystkim kulturowym. Jej obecne znaczenie odnosi się do pewnej wieloetnicznej formacji kulturowej, która ukształtowała się na tych terenach, przy czym zauważyć należy, iż w języku polskim obok nazwy „Galicja” występuje w tym kontekście współcześnie także inna nazwa, o szerszym zakresie, mianowicie „kresy”¹⁹, odnosząca się do ziem wschodnich I Rzeczypospolitej, znajdujących się w granicach drugiej Rzeczypospolitej w latach 1918-1939, które po 1945 roku weszły w skład terytorialny dzisiejszej Litwy, Białorusi i Ukrainy. Obszar ten, nazywany często także „ziemiami zabranymi” czy też „ziemiami utraconymi”²⁰, określa się współcześnie także jako „kresowy”, lecz owa „kresowość”, rozumiana tu już przede wszystkim

¹⁹ „Kresy” są nazwą nie tyle własną, co pospolitą, gdyż słowo to, jak pisał J. Zychowicz, „nazywa region nie pasujący do uniwersalności, wykluczony z niej” [ZYCHOWICZ 1995: 74]. Jak zauważa z kolei J. Kolbuszewski, „Pisane wielką literą Kresy stanowią jedyny w swoim rodzaju równoważnik nazwy geograficznej, zakresem swym obejmujący kilka regionów, kilka krain, kilka nawet obszarów geograficznych, uznanych jednak za obszar polskiej swojskości” [KOLBUSZEWSKI 1997: 12].

²⁰ Współczesne terminy „ziemie odzyskane” oraz „ziemie utracone” wywodzą się z okresu wcześniejszego, a po roku 1945 znaczenie ich zostało zmienione. Mianem „ziem odzyskanych”, pisanych jeszcze małą literą, określano od 1938 roku Zaolzie, po jego rewindykacji przez II RP [por. SPRAWOZDANIE KOMISJI BUDŻETOWEJ 1939, BRZOZA 2006A :487)], mianem „ziem zabranich” czy też „utraconych” zaś określano pierwotnie ziemie, które po roku 1815 nie weszły w skład Królestwa Polskiego, pozostając częścią zaboru rosyjskiego [por. BACZKOWSKI I IN. 1993: 248-253].

jako kategoria kulturowa, nie geograficzna, objęła teren Galicji Wschodniej dopiero po 1945 roku²¹.

Geneza i rozwój nazw Galicji na przełomie XIX i XX wieku Nazwa Galicja (Wschodnia)

Galicja [to] potoczna nazwa południowych ziem dawnej Rzeczypospolitej, które znajdowały się pod zaborem austriackim. Oficjalna nazwa Galicji – Królestwo Galicji i Lodomerii podkreślać miała kontynuację sięgających XIII wieku roszczeń królów węgierskich do księstw ruskich Halicza i Włodzimierza. [BACZKOWSKI I IN. 1993: 129]

Der Begriff Galizien ist im 19. Jahrhundert zweideutig, deshalb wird das eigentliche Galizien, die Gegend um Lemberg, oft als Ost-Galizien bezeichnet. [KAPPELER 2000: 112-113]

Галичина, іст. країна, що обіймає півд.- зах. Україну в сточищі гор. і сер. Дністра, гор. Прута, гор. Бугу і в більшій частині сточища Сяну. [ЕУ (1): 343]

Походження назви Галичини [...], тобто назви південно-західної частини української етнографічної території, не викликає в сучасному назвознавстві ніяких сумнівів: є назва країни утворена від оселі Галич над Дністром. [РУДНИЦЬКИЙ 1952: 11]

Jak ilustrują powyższe cytaty, nazwę „Galicja” definiuje się współcześnie w różnych językach za pomocą odmiennych kategorii, co jest niewątpliwie odzwierciedleniem odmiennego sposobu postrzegania i interpretacji historii tych ziem, z drugiej zaś swoistym odzwierciedleniem istnienia dawnych różnorodnych tradycji nazewniczych. W języku polskim definiuje się zatem „Galicję” głównie pod względem historyczo-kulturowym, w języku niemieckim pod względem administracyjno-historycznym i kulturowym, w źródłach ukraińskich zaś, przede wszystkim pod względem geograficzno-etnicznym [por. SERCZYK 2001: 160; KAPPELER 2000: 112; ГЛУШКО 2008: 46].

Ujawniające się tu rozbieżności wynikają z odmiennej świadomości historycznej zamieszkujących interesujące nas obszary lub nimi zarządzających narodów oraz różniących się od siebie koncepcji politycznych państw, w granicach których znalazły się kolejno interesujące nas obszary. Procesy kształtowania się ideologicz-

²¹ W stosunku do Galicji Wschodniej we wczesnych latach dwudziestych używano terminologii „kresy” w znaczeniu geograficznym jako ziem przygranicznych, które przypadły Polsce w ramach pokoju ryskiego w 1921 roku. W latach trzydziestych obserwujemy proces wytwarzania się „kresów południowo-wschodnich” jako kategorii kulturowej, odpowiednika quasi-oficjalnej nomenklatury „województwa południowo-wschodnie” [por. INTERPELACJA DĘBSKI 1921; JASINOWSKI 1936; ŁEMPICKI 1936].

nie motywowanych systemów nazewniczych, o których mowa, zintensyfikowały się w XIX wieku wraz z kształtowaniem się nowożytnej świadomości narodowej narodów polskiego i ukraińskiego, które domagały się, w nawiązaniu do własnej pamięci historycznej, uznania przynależność podmiotowego regionu do własnego, postulowanego wówczas jeszcze, polskiego lub ukraińskiego projektu państwowego [por. NORA 1990: 11, por. KLIMECKI 2010: 3].

W obowiązującym po rozbiorach Polski układzie geopolitycznym potwierdzonym na Kongresie Wiedeńskim w roku 1815, zamieszkane w dużej części przez ludność ruską ziem przyłączone w pierwszym i trzecim rozbiorze Polski zostały do cesarstwa austriackiego. *Gros* ziem utworzonego w ten sposób Królestwa Galicji i Lodomerii (niem. Königreich Galizien und Lodomerien), województwo ruskie oraz część województwa podolskiego po rzekę Zbrucz, przyłączono już w roku 1772. W XIX wieku ziemie te określano w języku polskim jako Galicję „starą” lub „Wschodnią”²² (w przeciwieństwie do „nowej (Zachodniej) Galicji”, zatem terenów przyłączonych w roku 1795), w języku ruskim, zaś nazywano je tradycyjnie „Rusią halicką” (ukr. Галицка Русь²³), „ziemią halicką” (ukr. земля Галицка²⁴) lub „ziemią halicko-ruską”²⁵, w zależności od poglądów politycznych okresowo także częścią „Małorusi”²⁶ (ukr. Малоросія), a w kolejnych dziesięcioleciach zaś coraz częściej „Galicją” (ukr. „Галичина”) [SERCZYK 2001: 160-161; WERESZYCKI 1986: 168-171; WACZKOWSKI I IN. 1993: 129-131].

Choronim „Galicja” (niem. Galizien), który ukształtował się pod koniec osiemnastego wieku w nowym znaczeniu jako zlatynizowana nazwa średniowiecznych stolic ziem halickiej i włodzimierskiej, nawiązująca między innymi do tradycji księstwa halickiego oraz do istniejącego od XIII wieku tytułu królów węgierskich, „król Galicji i Lodomerii” (łac. Rex Galiciae et Lodomeriae), na którą to tradycję powoływały się nowe władze austriackie²⁷, nie odnosił się jednak do całości tych terenów, obejmowała bowiem obszar większy niż ziemia halicka, a jedynie część ziemi włodzimierskiej [SERCZYK 2001: 160]. Niemiecka nazwa „Galizien” powstała zatem jako choronim o charakterze geograficzno-politycznym, który miał w założeniu scalać różnorodne terytoria, przez co ulec musiał rozszerzeniu, obejmując te-

²² W 1818 roku definiował Galicję Wschodnią (tu „Galicyę” lub „Gallicyę”) w następujący sposób S. B. Linde: *Królestwo Halickie, które teraz zowią Galicyą i Lodomerią [...] Teraz ją zowią Wschodnią Gallicyą.* [SJP 1808 (1/2): 676]

²³ Рог. Левицкій, О., *Рѣска Читанка длѣ четвертой клѣкы школѣ народныхъ въ Галичинѣ*, Львѣвъ 1872, с. 324.

²⁴ *Одезвa до руского народу* [1848], „Зоря Галицка” (Львѣвъ), 15.5.1848.

²⁵ Zubrzycki, D., *Granice między ruskim polskim narodem w Galicyi*, Lwów 1849, s. 1.

²⁶ Наумович, И., *Наша будущность*, „Слово” (Львѣвъ), 8.8.1863, ч. 40.

²⁷ Podobnie na historycznie motywowaną ideę wszechruskiej jedności uniwersalnie rozumianej Ukrainy z Rosją powoływały się od roku 1917 władze sowieckie, a później radzieckie [ЗАХІДНА УКРАЇНА 1940; 2010: 1-9]

reny, które wcześniej w ogóle nie były określane w taki sposób i w tym kontekście może określane być niewątpliwie jako nazwa „sztuczna”²⁸.

Nowożytny choronim „Galicja” zatem, ze swoim częściowo pseudohistorycznym charakterem, odnosił się bowiem do terytorium będącego w momencie jego powstania tworem całkowicie sztucznym, „wymysłem austriackiej toponomastyki urzędowej”, nie ma zatem wiele wspólnego z tradycją historyczną, co podkreśla wielu współczesnych historyków zajmujących się tym obszarem w wieku XIX, używając jednocześnie tej nazwy z braku innych odpowiedników. Powstawszy jako sztuczna nazwa nowej jednostki administracyjnej cesarstwa, choronim ten przybrał w drugiej połowie XIX wieku, w obliczu nadania Galicji autonomii, charakter przede wszystkim polityczny i kulturowy [BATOWSKI 1993: 33; HRYCAK 2000: 58]. Niemiecka nazwa „Galizien”, skrócona forma nazwy oficjalnej wprowadzonej przez administrację austriacką w celu nadania jednolitej nazwy terenom o odmiennej historii i różnorodnym składzie etnicznym, przyjęta została przez zamieszkujące te tereny ludność jako polskie „Galicja” i ukraińskie „Галичина”. Po roku 1854 obok potocznej nazwy „Galicja” dla ziem na wschód od Sanu używana była w języku polskim coraz bardziej powszechnie nazwa „Galicja Wschodnia”²⁹, określająca granice kompetencji sądu apelacyjnego we Lwowie [por. FELIŃSKI 1931: 6-7; BATOWSKI 1993: 33-34; GALUBA 2004: 9].

W publicystyce polskiej z końca dziewiętnastego wieku i początków dwudziestego wieku używany był w odniesieniu do interesujących nas terytoriów przede wszystkim choronim „Galicja”, rzadziej stosowany jeszcze z przydawką „wschodnia”, co stanowiło niewątpliwie analogię do nazwy niemieckojęzycznej „Galizien”, gdzie podział na część wschodnią i zachodnią tego terytorium nie został zakotwiczony językowo [por. FELDMAN 1907; GŁĄBIŃSKI 1908 WASILEWSKI 1911A; WASILEWSKI 1911B]. W źródłach o kilka lat wcześniejszych pojawia się jeszcze obok choronimu „Galicja” także określenie „Ruś (Czerwona)” [por. TARNOWSKI 1891]. Dalsza specyfikacja choronimu „Galicja” poprzez dodanie do niej przydawki „wschodnia” jako elementu niezbywalnego, nastąpiła w języku polskim, jak się wydaje, dopiero w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XX wieku, ale nigdy nie miała charakteru tu

²⁸ *Nazwa Galicji – to nazwa sztuczna, narzucona przez rządy austriackie* [ZAKRZEWSKI 1919: 5].

²⁹ Jednak także i ta nazwa odczuwana była jako sztuczna, już bowiem sama jej podstawa, niemiecki choronim „Galizien” i jego odpowiedniki w językach polskim i ukraińskim, nosiła charakter mieszany, częściowo geograficzny, częściowo zaś formalno-prawny, a i z pragmatycznego punktu widzenia odznaczały się daleko posuniętą dwuznacznością, gdyż tereny, które nazwa ta obejmowała, nie stanowiły pierwotnie, także i w przekonaniu zamieszkującej je ludności, jednorodnej całości [por. СЛЕПЬКИЙ 2008: 81]. Nazwa ta przyjmowała się jednak powoli w biegu II połowy XIX wieku, przede wszystkim ze względów praktycznych: *Pojęcia „Wschodnia” i „Zachodnia” Galicja – są czysto konwencjonalne. Zachowały się one jako przeżytki historyczne, jakkolwiek podział administracyjny Galicji na dwie części istniał tylko w latach 1854-1860. Do zachowania się tych pojęć przyczyniła się praktyczna dogodność przy wszelkiego rodzaju obliczeniach i zestawieniach statystycznych.* [WASILEWSKI 1911: 160].

stałego³⁰ – stosunkowo często pojawiała się po odzyskaniu niepodległości do roku 1923 głównie jako element międzynarodowej debaty dotyczącej statusu i przynależności spornej części prowincji oraz polemiki lub próby nawiązania dialogu ze stroną ukraińską, występując tu zazwyczaj już jako „była Galicja Wschodnia” [por. HOŁÓWKO 1926, DUNIN-BORKOWSKI 1931].

W piśmiennictwie ukraińskim z dziewiętnastego wieku występowała w odniesieniu do interesującego nas obszaru, zatem części wschodniej zaboru austriackiego, także przeważająco nazwa „Galicja” (ukr. Галичина) (por. ZUSTÄNDE DER RUSSINEN IN GALLIZIEN 1846³¹ oraz chrematonimy: towarzystwo naukowe „Macierz Halicko-Ruska” (ukr. „Галицько-Руська Матиця”) czy wydawana w latach 1848-1857 gazeta „Zoria Hałyćka” (ukr. „Зоря Галицка”) [por. HRYSAK 2000: 64; МАГОЧІЙ 2007: 351]. W latach dwudziestych i trzydziestych dwudziestego wieku dominowała tu w piśmiennictwie ukraińskim nazwa „Galicja”, lecz już niemal nieodłącznie z przydawką „wschodnia”, zatem „Galicja Wschodnia”, jako nazwa polityczna, także jako pojęcie na nowo zaktualizowane poprzez związek z językiem międzynarodowej dyplomacji początku lat dwudziestych (ukr. Східна Галичина) [por. ДІЛО 1918-1939; PIDHIRSKYJ 1923: 67].

Interesująca nas kwestia preferowanego nazewnictwa dla tych terenów do roku 1918, a przede wszystkim w okresie dwudziestolecia, przedstawia się we współczesnej historiografii austriackiej³² i ukraińskiej³³ w taki sposób, iż jest tu preferowana, nazwa „Galicja” w pierwszym przypadku, zaś nazwa „Galicja Wschodnia” w drugim. Także w opracowaniach historycznych ostatnich lat nazwa „Galicja Wschodnia” odnosi się w ukraińskim piśmiennictwie historycznym do okresu do roku 1939 [ФЕДЕВИЧ 2009: 5], choć częściej w tym kontekście pojawia się także nazwa „Ukraina Zachodnia” [por. СУБТЕЛЬНИЙ 1993: 522; HRYSAK 2000: 188]. W historiografii polskiej problem ten kształtuje się nieco odmiennie, co wyraża się w używaniu dla tych obszarów nazwy „Galicja Wschodnia”³⁴ także w kontekście lat międzywojennych, lecz także choronimu „Małopolska Wschodnia”³⁵ (ten ostatni choronim występuje także w dyskursie nacjonalistycznym³⁶, choć nie tylko tu, i używany jest tu często w duchu rewizjonizmu historycznego).

³⁰ W polskich programach terytorialnych doby zaborów trzon terytorium Galicji (zachodnia z Krakowem i wschodnia z Lwowem) stanowił całość pod względem historycznym i kulturowym, używano zatem najczęściej potocznej nazwy łącznej, „Galicja” [por. TARNOWSKI 1891; FELDMAN 1908; WASILEWSKI 1911].

³¹ J. Hołowaćkyj używa tu choronimów „Galicja”, „Małoruś” oraz w kontekście historycznym „Ruś”.

³² A. Kappeler nazywa przykładowo jedynie wschodnią część Galicji, „Galicją właściwą” [KAPPELER 2000: 113].

³³ O. Subtelnyj oraz J. Hrycak używają także ogólnej nazwy „Galicja” przede wszystkim w znaczeniu „Galicja Wschodnia” [СУБТЕЛЬНИЙ 1993: 269-270; HRYSAK 2000: 140-141].

³⁴ Por. CHOJNOWSKI 1979: 8; FIGURA 2001: 14; GALUBA 2004; NOWAK 2009: 93.

³⁵ Por. BRZOZA 2006A: 164; BRZOZA 2006B: 189.

³⁶ Por. PRUS 2006: 21.

Nazwa Ukraina Zachodnia

Termin „Ukraina Zachodnia” („ziemie zachodnioukraińskie”) nie jest stałym pojęciem historyczno-geograficznym. Region ten najdokładniej można określić jako ziemie ukraińskie, które do 1939 roku nie pozostawały pod władzą Rosji i Związku Radzieckiego. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej terytorium Ukrainy Zachodniej nieco się powiększyło w porównaniu z czasami Habsburgów. W wyniku powojennych regulacji granic w jej skład weszła część ziem dawnego imperium rosyjskiego: Wołyń, Polesie i Chełmszczyzna zostały włączone do odrodzonego państwa polskiego, a Rumunia uzyskała władzę nad Besarabią. [HRYCAK 2000: 188]

Oznaczająca pierwotnie w językach ukraińskim i polskim teren pograniczny nazwa „Ukraina”, pojawia się w tym znaczeniu w ukraińskich tekstach źródłowych z XII-XV wieku oznaczając różne desygnaty (tereny między Bohem a Dnieprem, ziemie królestwa halicko-wołyńskiego czy środkowe Naddnieprze). Dopiero od końca XVI nabierać zaczęła ona w obu językach konkretnego wymiaru geograficznego, oznaczając coraz większy obszar, początkowo województwa kijowskiego, następnie braclawskiego i czernichowskiego. W historii rozwoju narodu ukraińskiego znaczenia politycznego i kulturowego nabrała nazwa „Ukraina” już w wieku XVII za czasów Hetmańszczyzny, zaś etnicznego od końca XIX wieku. Nazwa „Ukraina” funkcjonowała od XVI wieku obok tradycyjnej nazwy „Ruś”, poświadczonej już w źródłach z IX wieku jako nazwa polityczna („Ruś Kijowska”) oraz choronimu „Małoruś”, terminu administracyjno-kościelnego o zmiennym historycznie zakresie geograficznym, poświadczonego w odniesieniu do obszaru późniejszej Galicji już w XIV wieku, który w XVII wieku, w okresie Hetmańszczyzny, nabrał także charakteru politycznego. Terminy „Ruś południowa” i „Małoruś”, które przetrwały w Galicji do XIX wieku³⁷, choć ten ostatni jako jako anachronizm, w języku ukraińskim dopiero na przełomie wieków XIX i XX coraz częściej ustępować zaczęły miejsca choronimowi „Ukraina”, terminowi wówczas już zarówno politycznemu, jak i etnograficznemu [por. EY (9): 3326; EY (7): 2652; JAKOWENKO 2000: 21-23; HRYCAK 2000: 97; SERCZYK 2001: 9-12; JAKOWENKO 2009: 128-132].

W języku polskim kwestia znaczenia słowa „Ukraina” kształtowała się odmiennie, gdyż recepcja choronimiki ukraińskiej, wciąż się w nowoczesnych kategoriach politycznych kształtującej i dyskutowanej, była bardzo powolna. W słowniku S. B. Lindego z 1881 roku „Ukraina” to jeszcze nadal *pogranicze, ugranicze, kraj na granicy* [SJP 1814(6) :41]. Podobnie w 1892 roku definiował ten obszar autor hasła w „Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego”³⁸.

³⁷ Od XV wieku i wejścia tych ziem do Korony nazywane one były one z polska „województwem ruskim”, z ukraińska zaś od XVI wieku „Małorusią”.

³⁸ *Ukraina, nazwa nie tyle historyczna, co zwyczajowa, nadawana obszarowi stepowemu Rusi południowej, ogarniającemu dolne dorzecza Dniepru i Bohu. Nazwa to ruska, wszakrze bardzo późnego względnie pochodzenia.* [SGKP 1892 (12): 772].

W „Słowniku geograficznym” z końca XIX wieku odnotowane także zostało zatem jeszcze pierwotne, geograficzne znaczenie wyrazu „Ukraina zachodnia” w języku polskim, odnoszące się w XVII wieku do terenów dzisiejszej Ukrainy Środkowej, położonych na zachód od Dniepru, zatem tak zwanej Ukrainy Prawobrzeżnej. Przyjąć należy, iż choć w języku ukraińskim w biegu kolejnych stuleci choronim „Ukraina zachodnia”, stając się w drugim dziesięcioleciu XX wieku nazwą polityczną, uległ przesunięciu, obejmując tereny położone na zachodnich krańcach ziem etnicznie ukraińskich, w języku polskim pozostał nadal terminem o charakterze geograficznym [SGKP 1882 (3): 211; BARTOSZEWICZ [1922?]; ЛОЗИНСЬКИЙ 1922].

Znamienna w kwestii choronimiki ukraińskiej w języku polskim polemika rozgorzała pod koniec pierwszego dziesięciolecia XX wieku na łamach czasopisma „Świat Słowiański”, była to negatywna recepcja przyjmowania się w języku ukraińskim ukutego przez M. Hruszewskiego dualnego choronimu „Ruś-Ukraina”, mającego podkreślać ciągłość historii i polityczną jedność wszystkich etnograficznych terenów ukraińskich. Dyskutowano zatem o zasadności używania w języku polskim choronimu „Ukraina” w znaczeniu etnograficznym, jako terminu oznaczającego w języku polskim jedynie część ukraińskich terytoriów etnicznych, opowiadając się za dawną, historyczną nazwą „Ruś”, w znaczeniu szerokim, zatem „ogólnoukraińskim” [por. ŚWIAT SŁOWIAŃSKI 1908; ŚWIAT SŁOWIAŃSKI 1909].

Przykłady powyższe ilustrują, iż w języku polskim na przestrzeni XIX i na przełomie wieków nie przyjęło się nowe polityczno-etniczne znaczenie nazwy „Ukraina”, które rozpowszechniło się na przełomie stuleci w języku ukraińskim. W języku polskim choronim ten pozostał terminem geograficznym w zawężonym znaczeniu (jako nazwa odnosząca się jedynie do części przedmiotowych terytoriów), a w znaczeniu geograficznym i etnograficznym nadal używano terminu „Ruś”, symbolizującego jednak także okres podległości Rusinów wobec polskiej dominacji politycznej na tych terenach. Termin „Ukraina” jako choronim obejmujący ogół ukraińskich ziem etnicznych był w publicystyce polskiej początku wieku odrzucany jako „niefortunny” oraz z historycznego punktu widzenia „niewłaściwy” [por. ŚWIAT SŁOWIAŃSKI 1908; ŚWIAT SŁOWIAŃSKI 1909; KICH-MASŁEJ 2009: 43-44; ENCYKLOPEDIA KRESÓW 2004: 491-493].

Podobnie kwestia choronimiki ukraińskiej w języku polskim kształtowała się w okresie dwudziestolecia. W „Podręcznym słowniku politycznym” z początku lat dwudziestych do użytku posłów, urzędników państwowych, członków ciał samorządowych i wyborców”, zatem pozycji poniekąd opiniotwórczej, autorstwa Jochima Bartoszewicza, czytamy zatem:

Ukraina – tyle co kresy (p. kresy), ziemie nadgraniczne czyli ukrajinne. W Polsce ziemiami ukrajinnymi zwały się nadgraniczne obszary południowo-wschodniej Rusi. Ukraina nigdy nie oznaczała ściśle określonego, historycznego, geograficznego lub administracyjnego terytorium. [...] To też Ukraina i ukrajiniec nie były terminami

potocznymi. Termin ten nabrał dopiero znaczenia politycznego w końcu XIX w. [...] Programem tych „Ukraińców” było stworzenie Ukrainy od Sanu aż do Donu, a nawet poza Don. W tym celu musiała być stworzona specjalnie dorobiona do programu, a zupełnie nierealna historia Ukrainy. Na terenie galicyjsko-austriackim „ukraińcy” dążyli do podziału Galicji [...]. Po przegranej wojnie „ukraińcy”, z pomocą władz i wojsk austriackich, próbowali utworzyć we wschodniej części Galicji t. zw. zachodnio-ukraińską republikę. [...] Wszystkie te usiłowania spełzły na niczym, gdyż Ukraina nie ma ani podstaw historyczno-geograficznych, ani tradycji niepodległościowej, ani dostatecznego *rozwoju narodowego do stworzenia samodzielnego państwa* [BARTOSZEWICZ [1922?]: 780-781]³⁹.

Cytat powyższy ilustruje zatem pewien dalszy stan swoistej (nie)świadomości dominującej w społeczeństwie polskim, negujący zarówno wydarzenia historyczne, jak i ukraińskie *status quo* u progu dwudziestolecia międzywojennego. Ukuta bowiem w języku ukraińskim w końcu XIX wieku jako nazwa już *stricte* narodo- wa o charakterze ideologicznym, „Ukraina”, awansowała jako politonim w drugim dziesięcioleciu dwudziestego wieku do rangi oficjalnej nazwy dwóch państw ukraińskich Ukraińskiej Republiki Ludowej (ukr. Українська Народна Республіка) oraz Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej⁴⁰ (ukr. Західноукраїнська Народна Республіка) [ЕУ (9): 3325-3326]⁴¹. Jednak terytorium tak powstałego postulowanego tworu politycznego, choć w założeniu obejmować miał on całość ukraińskich obszarów etnicznych, nie było do końca określone pod względem geograficznym, a przynajmniej podlegało przekształceniom uwarunkowanym politycznie. W 1920 roku władze URL, znajdując się pod silną presją na gremium między-narodowym (Ententa), zrezygnowały na mocy umowy wojskowej z Polską, między innymi z terytorium Galicji Wschodniej, akceptując tym samym, wbrew protestom Ukraińców galicyjskich, odłączenie od projektu zjednoczonego państwa ukraińskiego części ukraińskich terytoriów etnicznych położonych na zachodzie. Wymuszone zostało to niewątpliwie ówczesną sytuacją międzynarodową, ale możliwe stało się, gdyż wśród samych Ukraińców istniały dwie odmienne koncepcje kształtu ukraińskiej państwowości (jedenpaństwowa i dwupaństwowa) oraz różne ich koncepcje terytorialne [por. SKRUPNYČKYJ 1939: 301-302; SZAJDAK 2005: 93-94].

³⁹ Zachowano oryginalną pisownię etonimu „Ukrainiec” małą i dużą literą oraz w cudzysłowie lub bez.

⁴⁰ Chrononim „Ukraina Zachodnia” jako skrócona nazwa państwowa w powszechnym zachodnioukraińskim obiegu społeczno-komunikacyjnym powstał wówczas jako politonim.

⁴¹ Nazwa „Galicja” jako nazwa „państwowa” miała też swoją, choć krótkotrwałą, historię, w 1920 roku utworzona została na terenach zajętych przez Armię Czerwoną Galicyjska Socjalistyczna Republika Rad [por. Klimecki, M., *Galicyjska Socjalistyczna Republika Rad. Okupacja Małopolski (Galicji) Wschodniej przez Armię Czerwoną w 1920 roku*, Toruń: WUMK, 2006].

Współczesna, dwudziestowieczna nazwa „Ukraina Zachodnia”⁴² powstała w języku ukraińskim jako odpowiednik nazwy „Ukraina”, oznaczając jej położoną na zachodzie część (zachodnioukraiński projekt państwowo), i utrzymała się jako nazwa nosząca przede wszystkim charakter polityczny wraz z powstaniem Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej⁴³ w drugim dziesięcioleciu dwudziestego wieku (jako nazwa drugiego państwa ukraińskiego położonego na zachodzie ukraińskiego terytorium etnicznego). Jako nazwa polityczna, postulowana ukraińska nazwa państwowa dla całości ziem ukraińskich, poddany został choronim „Ukraina” w wieku XX znacznemu rozszerzeniu (już w ramach projektu państwowego URL z lat 1917-1921), objął zatem wszystkie ziemie zamieszkałe przez ludność ukraińską, podzielone najpierw między imperia austriackie i rosyjskie, a po 1921 roku znajdujące się w granicach trzech innych nowopowstałych państw, Polski, Rosji sowieckiej oraz Rumunii.

W publicystyce polskiej okresu dwudziestolecia nazwa „Ukraina Zachodnia” używana była jedynie przez niektórych publicystów i to (niemal) wyłącznie w odniesieniu do okresu istnienia Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej [por. DUNIN-BORKOWSKI 1931]. Niemal we wszystkich innych przypadkach występowania tej nazwy poprzedzana była ona w publicystyce polskiej formułą „tak zwana” lub brana w cudzysłów jako „Ukraina Zachodnia” [PRUS-FASZCZEWSKI 1939: 20-21] lub poddawana w ogóle w wątpliwość jako konstrukt natury czysto ideologicznej [SKÓREWICZ 1939].

W dokumentach sejmowych (przykładowo wnioski i interpelacje) nazwa „Ukraina Zachodnia” nie pojawiała się wcale, natomiast występowała sporadycznie w stenogramach wypowiedzi niektórych posłów ukraińskich. Choronim ten nie

⁴² Polítonim „Ukraina Zachodnia”, oparty – jak pisze H. Batowski – przede wszystkim na kryteriach etnicznych, powstał jako nowa nazwa endonimiczna w opozycji do egzonomicznej nazwy „Galicja” („Галичина”), stanowiącej ważną część tego terytorium, obejmował jednak swoim zasięgiem obszar większy niż austriacka „Galicja Wschodnia”, odnosił się bowiem po 1918 roku także do zachodniego Wołynia oraz zachodniego Polesia [por. ЗАХІДНА УКРАЇНА 1940: 9; БАТОВСКИ 1993: 43; КАЧАРБА 2003: 7]. Choronim ten stosowany był przez mniejszość ukraińską w II RP w odniesieniu do zamieszkiwanych przez nią terenów czasem zamiennie z nazwą „Galicja (Wschodnia)”. Choć nazwa „Galicja Wschodnia” odnosiła się tradycyjnie do terytorium o mniejszym zasięgu geograficznym, to była jednak częścią tego samego projektu państwowego, stanowiąc niewątpliwie jego trzon [WASYŃCZUK 1924: 10]. Nazwa „Galicja Wschodnia” preferowana była jednak w latach dwudziestych, szczególnie przez ukraińską emigrację, jako szerzej znana oraz jako choronim przyjęty w nomenklaturze Ligi Narodów oraz w języku międzynarodowej dyplomacji [por. ЕУ (2): 762; БАТОВСКИ 1993: 43]. W dokumentach związanych z życiem mniejszości ukraińskiej w Polsce napotyka się sporadycznie na choronim „Ukraina Zachodnia” lub „Zachodnia Ukraina” (ukr. Західна Україна), także w wersji rosyjskojęzycznej „Западная Украина”, tu „Zapadnija Ukraina” (sic!) [WALNYŃKYJ 1928: 6]. Na łonie sejmowym często używano również często wśród posłów ukraińskich określenia „ziemie zachodnioukraińskie” („ziemie Zachodnio-Ukraińskie”) [ŁEWYŃKYJ 1928b: 70; CZUCZMAJ 1928: 5].

⁴³ „Ukraina Zachodnia” jako nazwa polityczna pojawiła się po raz pierwszy w tymczasowej konstytucji ZURL z 13.11.1918 roku [УСПД 1983: 406-407]

był polskiej opinii publicznej szerzej znany⁴⁴. Wydaje się jednak, iż rozpowszechnione nawyki nazewnicze w II RP i leżące u ich podłoża przesłanki ideologiczne, wyrastające tu przykładowo z dyskursu o narodowego, oddają krótkie wtrącone wypowiedzi posła Stronnictwa Narodowego Teofila Staniszkisa w czasie polemiki z przemówieniem posła K. Walnyckiego⁴⁵ (*Jaka Zapadnia Ukraina?* [...] *Nie ma zachodniej Ukrainy, jest wschodnia Polska* [STANISZKIS 1928: 6-7]). Wielu posłów ukraińskich preferowało zwyczajową nazwę „Galicja Wschodnia”, podobnie ukraińska prasa w Polsce, na przykład lwowskie „Діло” [por. ДІЛО 1918-1939], a także zachodnioukraińska prasa emigracyjna jak przykładowo wiedeński „Український Прапор” (1919-1923).

We współczesnej historiografii polskiej nazwa „Ukraina Zachodnia” występuje jako pewnego rodzaju synonim najczęściej używanego tu choronimu „Galicja Wschodnia” [por. NOWAK 2009], przede wszystkim w odniesieniu do lat 1918-1921 oraz jako „tak zwana Ukraina Zachodnia” w odniesieniu do lat 1918-1941 [por. SERCZYK 2001].

Nazwa Małopolska Wschodnia

Małopolska [...] wielka prowincja Królestwa Polskiego, która zwiera II województw, księstw 3 i 2 ziem osobnych. Właściwie zaś Małopolską zowie się Krakowskie, Sandomierskie i Lubelskie. [SJP 1809 (2/1): 19]

„Małopolska Wschodnia” to nazwa używana w nomenklaturze oficjalnej od wczesnych lat dwudziestych, głównie po roku 1923, przede wszystkim w administracji i prawodawstwie, mająca zastąpić dawną, obcojęzyczną nazwę „Galicja” oraz usankcjonować nowy podział terytorialny tych ziem po reformie administracyjnej 1920 roku (województwa: lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie), a przede wszystkim podkreślić wyłącznie „polski” charakter tego terytorium [USTAWA O ORGANIZACJI WOJEWÓDZTW 1920]. Jednak ani we wspomnianej powyżej ustawie, ani też w jej projekcie, nie pojawia się sama nazwa „Małopolska Wschodnia”. Nie odnajdujemy jej także w późniejszym PROJEKcie USTAWY O ZASADACH SAMORZĄDU oraz samej USTAWIE O ZASADACH SAMORZĄDU z 1922 roku, tutaj użyto jedynie nazw województw „lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego”. Wydaje się, iż unikanie nowej nomenklatury w ustawodawstwie z tego okresu podyktowane było nierozstrzygniętym jeszcze przez Ligę Narodów sporem polsko – ukraińskim o status i przynależność „Galicji Wschodniej”. Jednak w polskim Sejmie nazwa „Małopolska Wschodnia” w odniesieniu do „Galicji Wschodniej” pojawia się po raz pierwszy już w roku 1919 [WNIOSEK KWIATKOWSKI 1919].

⁴⁴ „Dla nas mieszkańców Zapadnij Ukrainy...(Wrzawa: [...] *Jaka Zapadnia Ukraina?* [...] *To w Galicji wschodniej*) [...]”, WALNYĆKIY 1928: 6.

⁴⁵ Por. WALNYĆKIY 1928: 6.

Choronimy „Galicja Wschodnia” oraz „Małopolska Wschodnia” używane były w publicystyce polskiej (środowisk lewicowych i centrowych) dwudziestolecia czasami zamiennie [por. FELIŃSKI 1931; ZDANOWICZ 1932], przy czym ilościowo przeważała tu utarta nazwa „Galicja Wschodnia”, a nazwa „Małopolska Wschodnia” występowała jedynie sporadycznie [por. BĄCZKOWSKI 1932]. Często napotykaemy jednak na choronim „Małopolska Wschodnia” w publicystyce prawicowej oraz tej poświęconej polskiej racji stanu na terytoriach wschodnich, publikacjach dotyczących obronności państwa, pisanych autorów związanych z kręgami wojskowymi [por. PROBLEM POLSKO-UKRAIŃSKI 1937, PRUS-FASZCZEWSKI 1939].

W dokumentach związanych z życiem mniejszości ukraińskiej w Polsce nazwa „Małopolska Wschodnia” jako związana z przyłączeniem do RP ziem etnicznie przeważająco ukraińskich występowała jedynie w kontekście lojalistyczny [ILKIW 1923A: 57; ILKIW 1923C: 77, ILKIW 1923E]. Nazwy „Małopolska Wschodnia” unikano zazwyczaj w publicystyce ukraińskiej okresu dwudziestolecia, jako nazwy sztucznej, a przede wszystkim symbolizującej polską dominację na tych terenach. Galicyjscy publicyści oraz działacze ukraińscy preferowali nazwę noszącą wówczas charakter politonimu „Galicja Wschodnia” (ukr. Східна Галичина) jako jedyną słuszną dla tych terenów nazwę, choć kwestia nazewnictwa pozostawała przez całe dwudziestolecie międzywojenne w środowiskach ukraińskich w Polsce kwestią sporną [por. ДІЛО z 27.02.1938; ВРУ 1938/10]. W przypadku używania tu oficjalnej nazwy polskiej, poprzedzana była ona formułą „tak zwana” oraz/ lub brana w cudzysłów⁴⁶, podobnie zresztą jak miało to miejsce z nazwą „Ukraina Zachodnia” w publicystyce polskiej. Branie oficjalnej nazwy polskiej administracji w cudzysłów miało w publicystyce ukraińskiej przede wszystkim wyrażać sprzeciw wobec aneksji „Galicji Wschodniej” przez Polskę, z drugiej zaś miało na celu nawiązanie polemiki z polskimi środowiskami opiniotwórczymi oraz z prasą polską⁴⁷.

W Sejmie II RP nazwa „Małopolska Wschodnia” używana była już od początku lat dwudziestych przez następujące partie oraz kluby sejmowe, w większości prawicowe: Klub Narodowego Zjednoczenia Ludowego [WNIOSEK KWIATKOWSKI 1919], Związek Ludowo-Narodowy [WNIOSEK ZAMORSKI 1921], PSL [WNIOSEK BRYL 1921 I, II; WNIOSEK ŁASKUDA 1919-1922], PSL „Piast” [WNIOSEK CIEPLAK 1923]; PSL „Wyzwolenie” [WNIOSEK SANOJCA 1923], Koło Żydowskie [WNIOSEK HELLER 1923] oraz przedstawiciele Klubu Ukraińsko-Włościańskiego [INTERPELACJA DUTCZAK 1925].

Zauważyć należy, jak już powiedziano wcześniej, iż nazwa „Małopolska Wschodnia” nie była używana konsekwentnie w jednobrzmiącej wersji. W do-

⁴⁶ W publicystyce ukraińskiej z tego okresu pojawia się także brane tu w cudzysłów lub poprzedzone formułą „tak zwane”, używane w administracji polskiej, określenie „województwa wschodnie” czy też „południowo-wschodnie” por. РІДНА ШКОЛА (9) 1935: 82.

⁴⁷ Zarówno w prasie polskiej, jak i ukraińskiej, na przykład we lwowskich dziennikach „Słowo Polskie” i „Діло” prowadzone były przez cały okres dwudziestolecia rubryki, w których cytowano w celach polemicznych prasę adwersarza.

kumentach pochodzących z dwudziestolecia międzywojennego napotyamy na, motywowane przez uzus językowy, lecz często także ideologicznie, różne wersje zapisu tej nazwy geograficznej, charakteryzujące się z jednej strony różną pozycją przymiotnika (członu odróżniającego) „wschodni” (antepozycja, postpozycja), z drugiej zaś różną jego pisownią (małą lub wielką literą), zatem nazwy „Małopolska wschodnia”, „Małopolska Wschodnia”, „wschodnia Małopolska”, „Wschodnia Małopolska” Jak zauważa Batowski jedyną prawidłową formą tego choronimu była „wschodnia Małopolska”, gdyż terytorium to, podzielone w 1920 roku na województwa, nigdy nie stanowiło odrębnej jednostki administracyjnej. Ideologiczny motywowany choronim „Małopolska Wschodnia”, powstał analogicznie do nazwy „Galicja Wschodnia” i miał ją zastąpić [BATOWSKI 1993: 43].

Nazwy „Małopolska Wschodnia” używano zatem przede wszystkim w wydawnictwach związanych z administracją państwową czy też wydawanych przez instytucje z państwem związane, na przykład w dziedzinie turystyki, informacji gospodarczej czy wojskowości, szczególnie bezpieczeństwa państwa [MAŁOPOLSKA WSCHODNIA 1933; MAŁOPOLSKA WSCHODNIA 1937; PRUS-FASZCZEWSKI 1939].

Nazwa „Małopolska” (bez przymiotnika) stosowana była przeważnie w odniesieniu do Małopolski zachodniej, także ogólnie, choć rzadziej, w odniesieniu do Małopolski wschodniej i zachodniej łącznie, przez niektóre ugrupowania sejmowe, na przykład przez klub Stronnictwa Chłopsko-Radykalnego [WNIOSEK DĄBAL 1919 I], a bardzo rzadko tylko w odniesieniu do „wschodniej Małopolski”, na przykład przez Związek Ludowo-Narodowy [WNIOSEK MATUS 1923, WNIOSEK DĘBSKI 1920], przez klub Stronnictwa Chłopsko-Radykalnego [WNIOSEK DĄBAL II].

Choronim „Małopolska Wschodnia” funkcjonuje w języku polskim także współcześnie, lecz nastąpiło tu znaczne przesunięcie semantyczne. Obecnie nazwa ta odnosi się do wschodniej części dzisiejszej Małopolski, zatem do dawnej zachodniej części Galicji [MAŁOPOLSKA WSCHODNIA 2001].

We współczesnym polskim piśmiennictwie historycznym interesujący nas obszar dzisiejszej Zachodniej Ukrainy nazywany jest w odniesieniu do okresu 1772-1918 zaborem austriackim lub w okresie 1815 – 1921 „Galicją Wschodnią”, w odniesieniu do lat 1920-1939 zaś „Galicją Wschodnią” lub „Małopolską Wschodnią” (choć, jak już wspomniano, nazwa ta używana jest stosunkowo rzadko lub zamiennie z nazwą „Galicja Wschodnia”) [por. MAUERSBERG 1968; IWANICKI 1975; CHOJNOWSKI 1979; PAPIERZYŃSKA-TUREK 1979; TORZECKI 1989]. Czasami napotyamy także na nazewnictwo „województwa południowo-wschodnie”⁴⁸ czy też „kresy południowo-wschodnie”. W ostatnich latach pojęcie „Galicja wschodnia” wydaje się znowu dominować (CHOJNOWSKI 1997; FIGURA 2001; GALUBA 2004). Pojawia się także coraz częściej nazewnictwo podwójne „Galicja (Małopolska) Wschodnia” [KLIMECKI 2006].

⁴⁸ Nazwa „województwa południowo-wschodnie” zmieniła na początku lat dwudziestych XX wieku całkowicie swoje znaczenie [por. BPU 1933/4(5): 47-48].

Nazwa Ziemia Czerwieńska

Nazwa ta [Ruś Czerwona] dość późno rozpowszechniła się na oznaczenie całego kompleksu ziem zamieszkałych przez plemiona słowian wschodnich, wśród których drogą kolonizacji i z pomocą związku państwowego rozsiadła się od w. XV ludność polska. Nieokreśloność nazwy odpowiada poniekąd różnorodności cech fizycznych obejmowanego przez nią obszaru [...] [SGKP 1887 (15/2): 561]

W polskiej publicystyce okresu dwudziestolecia międzywojennego obok rozpowszechnionej, ożywionej na nowo poprzez konflikt polsko-ukraiński, nazwy „Galicja Wschodnia” oraz nazwy quasi-oficjalnej „Małopolska Wschodnia”, mającej założeń nowych władz zastąpić obco brzmiącą nazwę „Galicja” oraz podkreślać polski charakter tych ziem, występowała także, powstała w okresie nowożytnym, nazwa „ziemia czerwieńska” („Ziemia Czerwieńska”). Chronim „ziemia czerwieńska” odwoływała się w perspektywie historycznej do Grodów Czerwieńskich, spornego pogranicza wczesnopiastowskiej Polski i Rusi Kijowskiej, terytorium między Bugiem a Wieprzem oraz do funkcjonującej jeszcze powszechnie w wieku dziewiętnastym, w dwudziestym zaś już anachronicznej, nazwy „Ruś Czerwona”⁴⁹ [LUBIENSKI 1934: 1]. Wydawane było zatem w latach 1935-1938 we Lwowie czasopismo „Ziemia Czerwieńska”, organ oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, założony przez Stanisława Zakrzewskiego, nawiązujące swoją nazwą do nazwy historycznej regionu [ZIEMIA CZERWIENSKA 1935-1938] oraz pismo „Ziemia i naród. Głos Ziemi Czerwieńskiej” [GŁOS ZIEMI CZERWIENSKIEJ 1938-1939].

Chronim „ziemia czerwieńska”, pisany zazwyczaj dużą literą jako „Ziemia Czerwieńska”, używany był jednakże przede wszystkim w środowiskach prawicowych na terenach postulowanych do objęcia ich tą właśnie nazwą, zatem w Galicji Wschodniej, już od wczesnych lat dwudziestych [por. WNIOSK ZAMORSKI 1920].

W podsumowującej niejako z perspektywy myśli prawicowej niemal dwudziestoletnią przynależności „Galicji Wschodniej” do polskiego terytorium państwowego publikacji z 1939 roku czytamy:

Od tysiąca lat mieszkają na Ziemi Czerwieńskiej, między Sanem a Zbruczem obok siebie Polacy i Rusini. I najdawniejszą ludnością naszych ziem południowo-wschodnich województw byli Polacy. Ale w II połowie dziesiątego stulecia (w 981 r.) zdobył ziemie te książę kijowski Włodzimierz i następnie przez trzy stulecia rządili krajem tym książęta ruscy. [...] Mimo to nie zanikło zupełnie wspomnienie łączności Ziemi Czerwieńskiej z Polską [GRABSKI 1939].

⁴⁹ Nazwa „Ruś Czerwona” powstała poprzez przejęcie tatarskiej nomenklatury geograficznej w czasie najazdów tatarskich w XIII i XIV wieku [por. BACZKOWSKI I IN. 1993: 541].

Przynależność choronimu „Ziemia Czerwieńska” („ziemia czerwieńska”) do dyskursu nacjonalistycznego ilustrują także tytuły takich pozycji, jak „Ziemia Czerwieńska, odwieczna nierozzerwalna część Polski” S. Grabskiego, „Ziemia i naród. Głos Ziemi Czerwieńskiej”, pod redakcją tegoż czy rozliczne publikacje S. Głębińskiego, jak przykładowo „Sprawa ruska na Ziemi Czerwieńskiej” [GRABSKI 1939; GŁOS ZIEMI CZERWIEŃSKIEJ 1938-1939; GŁĘBIŃSKI 1937].

Używanie choronimu i w tym kontekście także nazwy pseudohistorycznej „Ziemia Czerwieńska” na określenie „Galicji Wschodniej” odwoływało się zatem z jednej strony do prądródeł polsko-ukraińskiego sporu o te ziemie od X do XIV wieku, z drugiej zaś było, jak się paradoksalnie okazuje, deklaracją chęci powrotu do nazwy niejako pierwotnej, pozornie nieobciążonej politycznie i narodowościowo, choć historyczne Grody Czerwieńskie nie pokrywały się z terytorium Galicji Wschodniej [por. FELIŃSKI 1931; ZIEMIA CZERWIEŃSKA 1935; BOCHEŃSKI 1938; ŁOŚ 1938; MALECZYŃSKI I IN. 1938; WYROZUMSKI 1980; BACZKOWSKI I IN. 1993: 150-151].

Przyjęliśmy nomenklaturę „Ziemia Czerwieńska”, gdyż jest ona używana powszechnie przez narodowców polskich we Lwowie. Przyпускаjemy, że jest to nazwa, która wywoła najmniej sprzeciwów, a to już jest wielką zaletą [BOCHEŃSKI/ ŁOŚ/ BACZKOWSKI 1938: 8].

Powyższy cytat stał się deklaracją autorów wydanej w 1938 roku monografii dotyczącej ówczesnych stosunków polsko-ukraińskich w Polsce i wyrazem chęci przemówienia do polskich kół prawicowych, przede wszystkich galicyjskich, ich własnym językiem, w celu „nawrócenia” ich z drogi eskalowania konfliktów narodowościowych oraz bezpośrednia polemika z publikacją S. Głębińskiego z 1937 roku zatytułowaną „Sprawa ruska na Ziemi Czerwieńskiej”. Cytat powyższy doskonale ilustruje także dyskursywność wszystkich nazw „Galicji Wschodniej”, ich motywację ideologiczną, narodowościową czy w końcu ich zależność od poglądów politycznych poszczególnych jednostek i grup.

Interesującym wydaje się fakt, iż prekursorzy choronimu „Ziemia Czerwieńska”, związani z dyskursem narodowym, dystansowali się także wobec oficjalnej czy też quasi-oficjalnej nazwy tych terenów, choronimu „Małopolska Wschodnia”, i posługując się nim, używali także i tu formuły „tak zwana”. Tendencja ta wydaje się być skutkiem postrzegania spornych terenów z perspektywy lokalnej i regionalnej, w opozycji do perspektywy ogólnopolskiej, gdzie dominować mogła nazwa „Małopolska ” [por. GŁĘBIŃSKI 1937: 5].

Efemeryczna nazwa „Ziemia Czerwieńska” zanika właściwie po roku 1939. Po raz ostatni napotykamy na nią w publikacji „Ziemia Czerwieńska pod okupacją niemiecką czerwiec 1941-czerwiec 1943” Józefa Rudnickiego, mającej charakter raportu wojskowego, opisującego polskie *status quo* na tych ziemiach w sytuacji wojennej [RUDNICKI 1943].

Nazwa kresy (Kresy)

Pogranicza Polski od Tatarów i Wołoszczyzny, a później od Kozaczyzny strzegły nieliczne chorągwie w długiej linii rozciągnięte od Dniepru do Dniestru. Linie te nazywane kresami [...] [SGKP 1883 (4): 664]

Pojęcie „kresów” jako pewnej odrębnej formacji kulturowej, w ich znaczeniu, które, choć w zmienionym zakresie, przetrwało do wieku dwudziestego, po raz pierwszy użyte w literaturze, rozpowszechnione zostało przez Wincentego Pola w utworach „Pieśń o ziemi naszej” (1835) oraz „Mohort” (1855). „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” odnotowuje pojęcie „Kresy ukraińskie” [SGKP 1902 15(2): 673], pojęcia tego używa także A. Jabłonowski w swoich „Pismach” (1910), odnosząc je także do dawnego pogranicza wschodniego (ruskiego) I RP⁵⁰. Interesujące jest, iż w podobny sposób definiuje się jeszcze pojęcie „kresy” w podręcznym słowniku dla posłów i urzędników państwowych wydanym w latach dwudziestych dwudziestych („pograniczne, ziemie graniczne, znajdujące się u kresu państwa, ziemie ukraińskie”).⁵¹ Jak pisze bowiem w swojej monografii kresów Jacek Kolbuszewski (1997), to właśnie wspomniane poematy Pola wywierały jeszcze do roku 1922 „ogromny i bardzo szeroki wpływ na wyobrażenia o przestrzennym kształcie mającej się odrodzić Rzeczpospolitej. Jednak samo pojęcie „kresów”, kategorii poniekąd aksjologicznej⁵², nie odnosiło się na początku dwudziestego wieku zawsze to tego samego desygnatu, i tak w podtytule swojej wydanej roku 1917 publikacji „Kresy Wschodnie” wymienia Leon Wasilewski „Litwę i Białoruś-Podlasie i Chełmszczyznę” oraz „Galicyę Wschodnią-Ukrainę”, zaś A. Weryha-Darowski w 1919 roku definiując „Kresy (ruskie)” przywołuje dawne województwa ruskie (kijowskie, wołyńskie, bractawskie i podolskie), stanowiące zresztą pierwotny obszar kresów [por. WASILEWSKI 1917; WERYHA-DAROWSKI 1919].

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku z „kresami” coraz silniej utożsamiano wszystkie tereny położone na wschód od tak zwanej linii Curzona, pojęcie to rozciągnięto zatem także na tereny południowo-wschodnie, których za kresowe dotychczas nie uważano. Często pojawiała się w tym kontekście także nazwa „Kresy Wschodnie”, w odniesieniu zaś do terytorium Galicji Wschodniej, „kresy południowo-wschodnie”. Przykładowo we lwowskim „Słowie olskim” odnajdujemy w latach dwudziestych następujące określenia: „Kresy”, także „kresy”, „ziemie kresowe” i „kresy wschodnie” [por. SŁOWO POLSKIE 1920, 1926]. W polskiej

⁵⁰ Jabłonowski, A., *Pisma*, t. 2.: *Kresy ukraińskie*, Warszawa 1910.

⁵¹ Bartoszewicz, J., *Podręczny słownik polityczny do użytku posłów, urzędników państwowych, członków ciał samorządowych i wyborców*, Warszawa: Księg. Perzyński, Niklewicz i s-ka, [1922?], s. 408.

⁵² Kolbuszewski, J., *Kresy jako kategoria aksjologiczna* [w:] *Kresy. Pojęcie i rzeczywistość*, pod red. K. Handke, Warszawa: SOW, 1997, ss.119-129.

publicystyce dwudziestolecia pojęcie „kresów” pojawia się jednak w odniesieniu do interesujących nas terenów sporadycznie [por. BĄCZKOWSKI 1935]. Wydaje się natomiast, iż termin ten pojawiał się częściej tam, gdzie funkcjonował niejako pierwotnie, to znaczy w dziedzinie kultury i literatury, jak mogą świadczyć o tym tematy referatów wygłoszonych na Zjeździe Naukowym imienia Ignacego Krasickiego we Lwowie w 1935 roku, „Udział ziem południowo-wschodnich Rzeczypospolitej w piśmiennictwie polskim” S. Łempickiego oraz „Podstawowe znaczenie kresów południowo-wschodnich w budowie polskiej świadomości narodowej” B. Jasinowskiego [ŁEMPICKI 1936; JASINOWSKI 1936].

W dokumentach związanych z życiem mniejszości ukraińskiej w Polsce z okresu dwudziestolecia międzywojennego, wytwarzanych przez jej niektórych przedstawicieli, pojawia się, choć sporadycznie, także nazwa „kresy (Wschodnie)”, obok przyjętych przez polską administrację nazw „Małopolska Wschodnia”⁵³ oraz „województwa wschodnie: lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie” (to pierwsze odzwierciedlało stanowisko zdecydowanie lojalistyczne), [por. ILKIW 1923A: 57; ILKIW 1923C: 77, ILKIW 1923E oraz ILKIW 1923B: 29, ILKIW 1923D: 34; BOGUSŁAWSKI 1928: 78]. Określenie „województwa: lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie” pojawiało się we wnioskach i interpelacjach Klubu Ukraińskiego zapewne jako próba unikania używania quasi-oficjalnej nazwy „Małopolska” [WNIOSEK KLUB UKRAIŃSKI 1931 I, II], podobną rolę pełniło tu pojęcie „kresy”, nazwa pisana znowu raz małą raz wielką literą. Nazwa „kresy”/ „Kresy” występowała w dokumentach związanych z życiem mniejszości ukraińskiej zazwyczaj jednak w cudzysłowie jako „tak zwane Kresy” [ŁEWYŃKIY 1928B: 70], co było próbą całościowej polemiki z choronimiką przyjętą w języku polskim.

Nazwy Galicji Wschodniej w dwudziestoleciu międzywojennym. Podsumowanie

Na ziemiach naszych, które oficjalnie nazywamy „Małopolską Wschodnią” – Ukraińcy zaś „Zachodnią Ukrainą”, ziemiach między Sanem, Karpatami i Zbruczem, mieszka, chociaż w szachownicy, przyniatająca większość narodu wyznania greko-katolickiego, który w 90% sam siebie nazywa i chce nazywać „ukraińskim”. I to jest fakt. [BPU 1936 (37): 374]

W polskiej publicystyce okresu dwudziestolecia międzywojennego obok rozpowszechnionej w okresie wcześniejszym nazwy „Galicja Wschodnia” (wówczas pseudohistoryczny politonim) oraz pretendującego do miana nazwy oficjalnej choronimu „Małopolska Wschodnia” (pseudohistoryczna nazwa administracyjna),

⁵³ W swojej przemowie w czasie dyskusji nad exposé premiera Sikorskiego z dn. 23.01.1923 poseł Ilkiw używa terminów przyjętych w dyskursie polskojęzycznym „Małopolska Wschodnia” oraz „była Galicja Wschodnia” [ILKIW 1923: 57-58].

mającego założeniu podkreślać polski charakter tych ziem, występowała także, reaktywowana w okresie nowożytnym nazwa „Ziemia Czerwieńska” (choronim motywowany ideologicznie) lub, rzadko używana w kontekście nowożytnym, nazwa „Ruś Czerwona” (choronim anachroniczny).

Używanie pseudohistorycznej nazwy „Ziemia Czerwieńska” na określenie „Galicii Wschodniej” w okresie dwudziestolecia międzywojennego było z jednej strony charakterystyczne dla dyskursu prawicowego, z drugiej zaś strony jednak próbą powrotu do nazwy nieobciążonej politycznie i narodowościowo poprzez swoiste „odczarowanie” tej nazwy, przywrócenie jej pierwotnego znaczenia.

Choronimy „Galicja Wschodnia” oraz „Małopolska Wschodnia” używane były polskiej publicystyce dwudziestolecia często zamiennie, miały zatem częściowo, w perspektywie monojęzykowej i międzyjęzykowej, charakter synonimiczny, choć związane były z różnymi etosami narodowymi. Przeważała tu jednak często utarta nazwa „Galicja Wschodnia”, jako najbardziej neutralna, a nazwa „Małopolska Wschodnia” występowała rzadziej. Choronim „Ukraina Zachodnia” zaś używany był jedynie przez część polskiej prasy i publicystów jako nazwa polityczna, tylko w kontekście okresu istnienia ZURL.

W publicystyce z kręgu „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” i „Spraw Narodowościowych” często dyskutowano na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych zarówno temat nazewnictwa etnicznego mniejszości ukraińskiej w Polsce, przede wszystkim w Galicji Wschodniej, jak i kwestię nazewnictwa geograficzno-politycznego tych ziem. Polemizując częściowo z rozpowszechnionym w polskiej publicystyce lat dwudziestych i trzydziestych pojmowaniem ukraińskiego nazewnictwa etniczno-politycznego (Ukrainiec, Ukraina) jako nieugruntowanego historycznie, oraz dystansując się wobec postaw odmawiających mniejszości ukraińskiej w Polsce prawa do samookreślenia się jako narodu, pisze jednak anonimowy publicysta, iż, choć etnonimem „Ukrainiec”, jako preferowanym przez mniejszość ukraińską w Europie Wschodniej, nazywać należy Ukraińców zamieszkujących różne terytoria państwowe, to sama nazwa „Ukraina” jako nazwa zbiorcza już się do wszystkich terytoriów zamieszkałych przez naród ten odnosić nie może⁵⁴:

Ze swojej strony musimy dodać, że jednak nazwa „Ukraina”, „Ukraińcy” w dokumentach polskich doby przedrozbiorowej używana była [...] jedynie w odniesieniu do trzech ówczesnych południowo-wschodnich województw Rzeczypospolitej (kijowskiego, braclawskiego i czernihowskiego), które z czasem, choć na krótko utworzyły w Unii Hadziackiej Wielkie Księstwo Ruskie pod rządami hetmana Wyhowskiego oraz do ludności ruskiej (ukraińskiej), obszar ten zamieszkującej. Inne ziemie zamieszkałe przez liczną ludność ukraińską, jak np. Ruś Czerwona, Wołyń,

⁵⁴ O historii glottonimów i etnonimów galicyjskich w odniesieniu do ludności ukraińskiej w XIX i XX wieku pisałam w artykule „Aspekty lingwistyczne polityki językowej II RP w stosunku do mniejszości ukraińskiej 1918-1939 w Galicji Wschodniej. Etonimy i glottonimy” [HIBEL 2011].

Polesie, Ruś Zakarpacka, Bukowina, tak się nigdy nie nazywały i nie nazywają, co nie przeszkadza oczywiście dzisiaj, w konsekwencji przyjęcia tych nazw przez naród ukraiński [...] ludność ruską, która te obszary zamieszkuje dotąd – określać mianem Ukraińców. [BPU 1933/4(5): 47-48]

Jednak w tym samym roku 1933 pisał na łamach „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” Henryk Jabłoński o, jego zdaniem, swoistej synonimiczności nazw „Ruś” i „Ukraina” jako nazw odnoszących się początkowo do części, następnie do całości terytoriów zamieszkałych przez ludność ukraińską. Obie nazwy geograficzno-polityczne konkurują ze sobą zdaniem publicysty jako nazwy uniwersalne, choć zauważa on, iż to właśnie nazwa „Ukraina” preferowana jest przez samych Ukraińców:

Nie nazwa wydaje mi się zasadniczą. Nie odgrywa poważniejszej roli fakt, jeśli dwie różne nazwy, obie historycznie uzasadnione będą oznaczały to samo pojęcie. A wierzę, że i tak z biegiem czasu zwycięży nazwa żywotniejsza, „bo ukuwana przez bezpośrednio zainteresowanych”. [BPU 1933(14): 6-7]

Powyższe opinie, choć tak rozbieżne, wskazują, iż w publicystyce polskiej lat trzydziestych zintensyfikował się proces recepcji i przejmowania nazwy „Ukraina” w jej znaczeniu ogólnoukraińskim⁵⁵, przyjmowanym przez większość samych Ukraińców, choć nadal używana była ona w języku polskim w dwudziestolecu przede wszystkim w odniesieniu do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej [por. BPU]. Obecność tego tematu na łamach prasy ilustruje zatem niewątpliwie w dużym stopniu także proces zmiany świadomości społeczeństwa polskiego w tej kwestii, choć przynależność „Galicji (Małopolski) Wschodniej” do tak definiowanej Ukrainy negowana była przez wszystkie niemal środowiska.

Zakończenie

Historia i geneza choronimiki odnoszącej się do terenów dzisiejszej zachodniej części Ukrainy, stanowi interesujący przykład dla szeroko zakrojonej ideologizacji nazw historycznych i geograficznych w wieku dwudziestym, nazw zmieniających się często wielokrotnie na przestrzeni kilku tylko lat czy dziesięcioleci. Owa zmieniająca się przynależność polityczno-państwowa terenów położonych na wschód od Sanu i na zachód od Zbrucza, a co za tym idzie, i uruchomienie procesów nazewniczych (procesów repolonizacji, reukrainizacji), jest częścią zjawiska powsta-

⁵⁵ W tym okresie miała miejsce ponowna recepcja nowoczesnych ukraińskich choronimów i etnonimów w języku polskim (piewszy jej etap miał miejsce w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku, przykładowo L. Wasilewski [1911A] używa nazwy „Galicja” oraz nazwy „Ukraina”, tu w znaczeniu ogólnoukraińskim).

wania i odradzania się państw narodowych na terenie Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej i związanego z nim procesu przesuwania granic państwowych.

Szczególnie interesującym zjawiskiem wydaje się jednocześnie funkcjonowanie wielu tradycji nazewniczych, co z kolei wiązało się z jednej strony z wieloetnicznym charakterem terytorium Galicji, z drugiej zaś z wielością opcji etnicznych i politycznych włączających się w dyskurs „galicyjski”. W okresie dwudziestolecia nie istniała nazwa, która miałaby charakter neutralny, nazwa *stricte* geograficzna, pozbawiona politycznego czy ideologicznego podtekstu, i nie istnieje ona do dzisiaj⁵⁶. Jednak to właśnie dawna austriacka nazwa „Galicja”, stała się współcześnie w pewnym sensie nazwą neutralną, odnoszącą się do pewnej formacji kulturowej, która wraz z wybuchem drugiej wojny światowej odeszła bezpowrotnie w przeszłość. Wydaje się, iż nazwa ta jako najbardziej neutralna także we współczesnych historiografiach narodowych zyskuje uznanie, choć nie zapomina się tu także, iż każda z nazw Galicji jest przecież właściwa we właściwym kontekście.

Bibliografia

- [ANDERSON 1997]: Anderson, B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków: Znak, 1997.
- [BACZKOWSKI I IN. 1993]: Bączkowski, K., Balcerak, W. i in., *Historia*, Warszawa: WSiP, 1993.
- [BĄCZKOWSKI 1935]: Bączkowski, W., *U źródle upadku i wielkości. Zagadnienie kresów wschodnich na tle dziejów polsko-moskiewskich. Polski „Inferiority Complex”. Problem ukraiński*. Warszawa 1935.
- [BĄCZKOWSKI 1939]: Bączkowski, W., *O wschodnich problemach Polski (uwagi propedeutyczne)* [w:] Bączkowski, W., *O wschodnich problemach Polski*, Wrocław: KEW, 2005, ss. 25-38.
- [BARAN 1937]: *Interpelacja posła Stefana Barana do ministra Spraw wewnętrznych w sprawie karania na terenie woj. Tarnopolskiego za używanie w korespondencji z urzędami państwowymi i sądami nazw miejscowych w ukraińskim brzmieniu oraz zmuszania tych osób i instytucji [...] ukraińskich do używania w swej firmie, na pieczęciach i w ogłoszeniach nazwy miejscowości w wyłącznie polskim brzmieniu*, RPII/4/119, źródło: BS/PIIRP.
- [BARTOSZEWICZ]: Bartoszewicz, J., *Podręczny słownik polityczny do użytku posłów, urzędników państwowych, członków ciał samorządowych i wyborców*, Warszawa: Księg. Perzyński, Niklewicz i s-ka, [1922?].
- [BATOWSKI 1965]: Batowski, H., *Rozpad Austro-Węgier 1914-1918. Sprawy narodowościowe i działania dyplomatyczne*, Wrocław i in.: ZNiO, 1965.

⁵⁶ Istnieje natomiast cały szereg nazw martwych, pozbawionych dziś bowiem desygnatu, ilustrujących z jednej strony burzliwe dzieje interesującego nas terytorium i zamieszkujących je grup etnicznych, z drugiej zaś symboliczną przynależność do określonego tworu politycznego lub symboliczny sprzeciw wobec niej [por. CZERNY 2011: 80-104].

- [BATOWSKI 1993]: Batowski, H., *Pojęcie polityczne Galicji Wschodniej* [w:] *Ukraińska myśl polityczny w XX wieku*, Kraków 1993. (= Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, MLXXXVIII, prace historyczne, z. 103), ss. 33-43.
- [BAUMAN 2000]: Bauman, Z., *Globalizacja*, Warszawa: PIW, 2000. (=Biblioteka Myśli Współczesnej)
- [BOCHEŃSKI 1938]: Bocheński, A., *Problem polityczny ziemi czerwieńskiej* [w:] *Problem polsko-ukraiński w Ziemi Czerwieńskiej*, Warszawa 1938.
- [BOGUSŁAWSKI 1928]: Przemówienie posła Eugeniusza Bogusławskiego [w:] Stenogram z 12 posiedzenia Sejmu RP 2 kadencji z dn. 30.05.1928, źródło: BS/PIIRP.
- [BONUSIAK 1990]: Bonusiak, W., *Małopolska Wschodnia pod rządami III Rzeczy*, Rzeszów: WSZP, 1990.
- [BOREK 1981]: Borek, H., *Polsko-niemieckie adaptacje i interferencje językowe w hydronimii Śląska* [w:] *Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych*, Wrocław, ZNiO, 1981.
- [BPU 1933/4(5)]: [S...], *W sprawie terminu Ukraina*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1933, № 4(5), ss. 46-48.
- [BPU 1933(14)]: Jabłoński, H., *Jeszcze w sprawie terminu Ukraina*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1933, №14, ss. 6-7.
- [BPU 1936 (37)]: [E...], *Coś niecoś w sprawie ukraińskiej „z innej beczki”*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1936, № 37, ss. 374-376.
- [BPU 1938 (10)]: *O nazwę*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński”, №10 1938, s. 110.
- [BRZOZA 2006A]: Brzoza, Cz., *W niepodległym państwie* [w:] Brzoza, Cz.; Sowa, A. L., *Historia Polski 1918-1945*, Kraków: WL, 2006.
- [BRZOZA 2006B]: Brzoza, Cz., *Ukraińcy w izbach ustawodawczych Drugiej Rzeczypospolitej* [w:] *Ukraińskie tradycje parlamentarne XIX – XXI wiek*, pod. red. J. Mokłaka, Kraków: Historia Iagellonica, 2006, ss. 185-208.
- [CHOJNOWSKI 1979]: Chojnowski, A., *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939*, Wrocław: ZNiO, 1979
- [CHOJNOWSKI 1997]: Chojnowski, A., *Ukraina*, Warszawa: Trio, 1997.
- [CZERNY 2011]: Czerny, A., *Teoria nazw geograficznych*, Warszawa: PAN IG i PZ, 2011.
- [CZUCZMAJ 1928]: przemówienie posła Maksyma Czuczmaja [w:] Stenogram z 5. posiedzenia Sejmu RP 2 kadencji z dn. 31.03.1928, źródło: BS/PIIRP.
- [ДІЛО 1918-1939]: „Діло”, Львів.
- [ЕЮ 1999]: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pod red. K. Polańskiego, Wrocław: ZNiO, 1999.
- [ENCYKLOPEDIA KRESÓW 2004: 491-493]: *Encyklopedia kresów*, pod red. M. Karolczuk-Kędzierskiej, Kraków: Kluszczyński, 2004. (hasła: Ukraina, Galicja)
- [ЕУ (1)]: *Енциклопедія українознавства*, ред. В. Кубійович, Львів 1993, т.1.
- [ЕУ (2)]: *Енциклопедія українознавства*, ред. В. Кубійович, Львів 1993, т.2.
- [ЕУ (7)]: *Енциклопедія українознавства*, ред. В. Кубійович, Львів 1998, т.7.
- [ЕУ (9)]: *Енциклопедія українознавства*, ред. В. Кубійович, Львів 2000, т.9.
- [ФЕДЕВИЧ 2009]: Федевич, К. К., *Галицькі Українці 1920-1939*, Київ: Основа, 2009.
- [FELDMAN 1907]: Feldman, W., *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji* [w:] *Nie jesteśmy Ukrainofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów*, Wrocław: KEW, 2008, ss. 57-73.

- [FELIŃSKI 1931]: Feliński, M., *Ukraińcy w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1931.
- [FIGURA 2001]: Figura, M., *Konflikt polsko-ukraiński w prasie Polski Zachodniej w latach 1918-1923*, Poznań: Wyd. Poznańskie, 2001.
- [GALUBA 2004]: Galuba, R., „*Niech nas rozsądzi miecz i krew...*”: *konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918-1919*, Poznań: Wyd. Poznańskie, 2004.
- [GELBERG 1960]: *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów. Wstęp i oprac. L. Gelberg*, Warszawa 1960, t.3.
- [GELLNER 2009]: Gellner, E., *Narody i nacjonalizm*, Warszawa: Engram, 2009.
- [GŁĄBIŃSKI 1908]: Głąbiński, S., *Położenie Rusinów w Galicji. Przemówienie Dra S. Głąbińskiego Prezesa Koła Polskiego*, Lwów: Słowo Polskie, 1908.
- [GŁĄBIŃSKI 1937]: Głąbiński, S., *Sprawa ruska na Ziemi Czerwieńskiej*, Warszawa 1937.
- [GŁOS ZIEMI CZERWIEŃSKIEJ 1938-1939]: „Ziemia i Naród. Głos ziemi czerwieńskiej”, Lwów 1938 (№ 1-14), 1939 (№ 1-14).
- [GÓRNOWICZ 1981]: Górnowicz, H., *Klasyfikacja zapożyczonych nazw własnych. Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych*, Wrocław, ZNiO, 1981.
- [GRABSKI 1939]: Grabski, S., *Ziemia Czerwieńska, odwieczna nierozzerwalna część Polski*, Lwów: ZG TSL, 1939.
- [GRODZIŃSKI 2003]: Grodziński E., *Zarys ogólnej teorii imion własnych*, Warszawa: PWN, 1973.
- [HIBEL 2011]: Hibel, K.E., *Aspekty lingwistyczne polityki językowej II RP w stosunku do mniejszości ukraińskiej 1918-1939 w Galicji Wschodniej. Etonimy i glottonimy*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae”, t. 56, 2011.
- [ГЛУШКО 2008]: Глушко, М., *Етнографічне районування української Галичини [в:] Галичина: Етнічна Історія*, Львів: ЛНУ, 2008, с. 46-80.
- [HRYCAK 2000]: Hrycak, J., *Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego państwa*, Lublin: IES-W, 2000.
- [ILKIW 1923A]: Przemówienie w dyskusji nad exposé premiera W. Sikorskiego, 23.01.1923, s.57 [w:] Stenogram z 19 posiedzenia Sejmu RP z dn. 19.01.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [ILKIW 1923B]: Przemowa posła ks. Ilkowa w dyskusji nad ustawą o kredycie na pomoc dla osadników [w:] Stenogram z 31 posiedzenia Sejmu 1 kadencji z dn. 24.03.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [ILKIW 1923C]: przemówienie posła ks. Ilkowa w dyskusji nad exposé premiera Witosa z dn. 2.06.1923 r. [w:] Stenogram z 42 posiedzenia Sejmu 1 kadencji z dn. 2.06.1923 r., źródło: BS/PIIRP.
- [ILKIW 1923D]: Przemowa posła ks. Ilkowa w dyskusji nad ustawą gruntową [w:] Stenogram z 39 posiedzenia Sejmu 1 kadencji z dn. 23.05.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [ILKIW 1923E]: Przemowa posła ks. Ilkowa w dyskusji nad ustawą o parcelacji i osadnictwie [w:] Stenogram z 88 posiedzenia Sejmu 1 kadencji z dn. 14.12.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA BACZYŃSKI 1928]: Interpelacja p. Baczyńskiego i tow. z Klubu Ukr. Soc. Radykalnej Reprezentacji do p. Ministra Spraw Wewnętrznych „w sprawie przeprowadzenia wyborów gminnych i wprowadzenia reprezentacji gminnych w urządowanie w Galicji Wschodniej”, RPII/2/16, druk sejmowy №16 z 30.03.1928, źródło: BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA BOGUCKI 1929]: Interpelacja p. Boguckiego i tow. z Klubu Ukr. Soc. Radykalnej Reprezentacji do p. Ministra Spraw Wewnętrznych „w sprawie nieprawego po-

- bierania opłat targowych przez zarządy miast w Galicji Wschodniej, RPII/2/645, druk sejmowy № 645, z dn. 27.02.1929, źródło: BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA DĄBAL 1919]: Interpelacja p. Tomasza Dąbala i tow. w sprawie ujednostajnienia administracji na terytorjum [terytorium] byłej Galicji z byłym [byłym] Królestwem Polskiem [Polskim] oraz przeprowadzenia wyboru nowych rad gminnych i wójtów na zasadach ordynacji wyborczej do Sejmu, RPII/0/138, druk sejmowy № 138 z dn. 21.03.1919, źródło: BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA DĘBSKI 1921]: Interpelacja posła Dębskiego i tow. z klubu P. S. L. [PSL] do p. Prezesa Głównego Urzędu Ziemskiego w sprawie rozciągnięcia rozporządzenia Głównego Urzędu Ziemskiego o obrocie ziemią na włączone do Rzeczypospolitej Kresy Wschodnie [w:] Stenogram z posiedzenia Sejmu RP 1 kadencji № 215 z 4.03.1921, źródło BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA DUTCZAK 1925]: Interpelacja p. Dutcza i tow. do pp. Ministrów Robót Publicznych, Spraw Wewnętrznych oraz Pracy i Opieki Społecznej w sprawie fatalnego stanu drogi na odcinku gminy Worochty ku Żabiemu, w pow. nadworniańskim, województwa stanisławowskiego, Małopolska Wschodnia, [w:] Stenogram z posiedzenia Sejmu RP 1 kadencji № 219 z dn. 22.06.1925, źródło: BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA GŁĄBIŃSKI 1919]: Interpelacja p. Głębińskiego i tow. w sprawie natychmiastowej skutecznej pomocy dla odzyskania Galicji Wschodniej, RPII/0/705, druk sejmowy № 705 z dn. 25.06.1919, źródło: BS/PIIRP.
- [INTERPELACJA POTOCZEK 1919]: Interpelacja p. Ćwikowskiego, Potoczka i tow. z klubu „Piaś” w sprawie obniżenia dla b. Galicji kontyngentu ziemniaków, RPII/0/345, druk № 345 z dn. 30.05.1919, źródło: BS/PIIRP.
- [JABŁONOWSKI 1910]: Jabłonowski A., *Pisma*, t. 2.: *Kresy ukraińskie*, Warszawa: Wende i sk-a, 1910.
- [JADACKA 2006]: Jadacka, H., *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*. Warszawa: PWN, 2006.
- [JAKOWENKO 2000]: Jakowenko, N., *Historia Ukrainy od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*, Lublin: IEŚ-W, 2000.
- [JAKOWENKO 2009]: Yakovenko, N., *Choice of Name versus Choice of Path. The Names of Ukrainian Territories from the Late Sixteenth to the Late Seventeenth Century* [in:] Kasianovm G.; Ther, P. [ed.], *A Laboratory of Transnational History. Ukraine and Recent Ukrainian Historiography*, Budapest: CEU Press, 2009, pp. 117-148.
- [JARACZ 2001]: Jaracz, M., *Toponimy i oronimy w nazewnictwie miejskim przedwojennego Lwowa* [w:] *Toponimia i oronimia*, pod red. A. Cieślukowej i in., Kraków: DWN, 2001, ss. 351-359.
- [JASINOWSKI 1936]: Jasinowski, B., *Podstawowe znaczenie kresów południowo-wschodnich w budowie polskiej psychiki i świadomości narodowej*, „Pamiętnik Literacki” 1936, z. 2.
- [JODŁOWSKI/ TASZYCKI 1957]: Jodłowski, S.; Taszycki, W., *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym*, Wrocław: ZNiO, 1957.
- [KALETA 1998]: Kaleta, Z. *Kierunki i metodologia badań. Terminologia* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa-Kraków, 1998, ss. 45-82.
- [KAPPELER 2000]: Kappeler, A., *Kleine Geschichte der Ukraine*, München: Beck, 2000.

- [KICH-MASŁEJ 2009]: Kich-Masłej, O., *Ukraina w opinii elit Krakowa końca XIX – pierwszej połowy XX wieku*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2009. (= Seria Societas, pod red. B. Szlachty, t. 15).
- [KIENIEWICZ 1991]: Kieniewicz, S., *Kresy. Przemiany terminologiczne w perspektywie dziejowej*, „Przegląd Wschodni”, 1991, z. 1.
- [KLIMECKI 2006]: Klimecki, M., *Galicyska Socjalistyczna Republika Rad. Okupacja Małopolski (Galicji) Wschodniej przez Armię Czerwoną w 1920 roku*, Toruń: WUMK, 2006.
- [KLIMECKI 2010]: Klimecki, M., *Ojczyzna dwóch narodów. Polsko-ukraińska wojna o Galicję Wschodnią (1918-1919)* [w:] „Biuletyn IPN”, № 7-8 2010, ss. 2-15.
- [KOLBUSZEWSKI 1997]: Kolbuszewski, J., *Kresy*, Wrocław: Wyd. Dolnośląskie, 1997.
- [КАЧАРАБА 2003]: Качараба, С., *Еміграція з Західної України (1919-1939)*, Львів: Л.Н.У., 2003.
- [КУБІЙОВИЧ 1938]: Кубійович, В., *Положення, границі й територія українських земель* [в:] *Географія українських і сумежних земель*, Львів: Український Вид. Інститут, 1938, з. 1.
- [КУБІЙОВИЧ 1943]: Кубійович, В.; Кулицький, М., *Адміністративна карта Галичини*, Краків: Укр. Вид., 1943.
- [КУБІЙОВИЧ 1955]: Кубійович, В., *Галичина* [в:] *Енциклопедія українознавства в 10 т. Словникова частина*, гол. ред. В. Кубійович, Мюнхен: Вид. Молоде Життя, 1955, т.1.
- [KRUPNYĆKYJ 1939]: Krupnyćkyj, B., *Geschichte der Ukraine*, Berlin: Harrassowitz, 1939.
- [ŁEMPICKI 1936]: Łempicki, S., *Udział ziem południowo-wschodnich Rzeczpospolitej w piśmiennictwie polskim*, „Pamiętnik Literacki”, 1936, № 2, s. 399.
- [ŁEWYĆKYJ 1928] – przemówienie posła Dymitra Łewyćkiego [w:] Stenogram z 12 posiedzenia Sejmu RP 2 kadencji z dn. 30.05.1928, źródło: BS/PIIRP.
- [ŁOŚ 1938]: Łoś, S., *Problem gospodarczy ziemi czerwieńskiej* [w:] *Problem polsko-ukraiński w Ziemi Czerwieńskiej*, Warszawa 1938.
- [ЛОЗИНСЬКИЙ 1922]: Лозинський, М., *Галичина 1918-1920. Українська революція. Розвідки і матеріали*, Wien 1922. (Institut Sociologique Ukrainien, etudes et documents relatifs á de la revolution ukrainienne de 1917-1920. Vol. V., par Dr. M. Lozysky).
- [ЉUBIEŃSKI 1934]: Љubieński, H. I., „Łuhy” jako eksperyment polskiej polityki konstruktywnej na Rusi Czerwonej [w:] „Biuletyn Polsko-Ukraiński” № 42 (77) 1934, ss. 1-3.
- [МАГОЧІЙ 2007]: Магочій, П.Р., *Історія України*, Київ: Критика, 2007.
- [MALEC 2003]: Malec, M., *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, Warszawa: PWN, 2003).
- [MALECZYŃSKI I IN. 1938]: Maleczyński K., Mańkowski, T., Pohorecki F., Tyrowisz, M., *Lwów i ziemia czerwieńska*, Lwów: Państwowe Wyd. Książek Szkolnych, 1938.
- [MAŁOPOLSKA WSCHODNIA 1933]: *Małopolska Wschodnia. Wydawnictwo poświęcone propagandzie gospodarczej i uzdrowiskowo-turystycznej województw południowo-wschodnich*, Warszawa: PAT, 1933.
- [MAŁOPOLSKA WSCHODNIA 1937]: *Małopolska Wschodnia i Wołyń zapraszają turystów. Informator turystyczne PBP Orbis Lwów*, Lwów: PBP Orbis, 1937.

- [MAŁOPOLSKA WSCHODNIA 2001]: *Małopolska Wschodnia. Karpaty Wschodnie. Mapa krajoznawcza 2001-2002*, Warszawa, PPWK, 2001.
- [MIKLOSICH 1927]: Miklosich, F., *Die Bildung der slawischen Personen und Ortsnamen*, Heidelberg: 1927.
- [МОЛОТОВ 1939]: Молотов, В.М., *Промова по радіо голови Ради Народних Комісарів СРСР*, 17.09.1939 [в:] *Західна Україна*, Київ: Вид. Академії Наук УРСР, 1940, с. 5-7.
- [NORA 1990]: Nora, P., *Zwischen Geschichte und Gedächtnis*, Berlin: Wagenbach, 1990.
- [NOWAK 2009]: Nowak, A., *Walka o granice: 1918-1921* [w:] *Polski wiek XX*, Warszawa: Bellona 2009, t. 1: *Dwudziestolecie*.
- [NOWICKA 1991]: Nowicka, E., *Świat człowieka, świat kultury*, Warszawa: PWN, 1991.
- [NSPP 1999]: *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa: PWN, 1999.
- [OLIVA 1981]: Oliva, K., *Czynnikii pozajęzykowe przy przejmowaniu toponimów* [w:] *Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych*, Wrocław, ZNiO, 1981.
- [PLOKHY 2010]: Plokhly, S., *The Origins of the Slavic Nations. Postmodern identities in Russia, Ukraine and Bialorus*, Cambridge: CUP, 2010.
- [ПАСТЕРНАК 1944]: Пастернак, Я., *Звідкіля назва Галич?*, „Студентський Прапор“ Т. 2, Львів: 1944, сс. 9-15.
- [PROBLEM POLSKO UKRAIŃSKI 1937]: [?. ?], *Problem polsko-ukraiński* [Memorandum], Dowództwo Okręgu Korpusu № VI, L. ewid. 7., Lwów: 1937.
- [PROJEKT USTAWY O ZASADACH SAMORZĄDU 1922]: Wniosek „w sprawie projektu ustawy o zasadach samorządu terytorialnego województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego”, RPII/0/3732, źródło: BS/PIIRP.
- [PRUS 2006]: Prus, E., *Operacja Wisła*, Wrocław: Nortom, 2006.
- [PRUS-FASZCZEWSKI 1939]: Prus-Faszczewski, T., *Małopolska Wschodnia a zagadnienie obronności państwa*, Warszawa: Tow. Rozwoju Ziemi Wschodnich, 1939.
- [РІДНА ШКОЛА 1935]: „Рідна Школа”, Львів, 1935 (9), s. 82.
- [ROSPOND 1981]: Rospond, S., *Problem substytucji w toponomastyce słowiańskiej* [w:] *Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych*, Wrocław i in.: ZNiO, 1981. (=Prace onomastyczne, 28), ss. 27-34.
- [РУДНИЦЬКИЙ 1952]: Рудницький, Я. Б., *Назва „Галичина”* [w:] Рудницький, Я. Б., *Назви „Галичина” й „Волинь”*, Вінніпег: УНД, 1952.
- [RUDNICKI 1943]: Rudnicki, J. [Mękarski, S.], *Ziemia Czerwieńska pod okupacją niemiecką: czerwiec 1941- czerwiec 1943*, Warszawa: MHPRL, 2001.
- [SERCZYK 2001]: Serczyk, W.A., *Historia Ukrainy*, Wrocław i in.: ZNiO, 2001.
- [SGKP 1881 (2)]: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, Warszawa: nakł. aut., 1881-1902, t. 2, 3, 12, 15/cz.2.
- [СІЛЕЦЬКИЙ 2008]: Сілецький, Р., *Традиційне селянське житло Українців Галичини XIX – початку XIX ст.* [в:] *Галичина: Етнічна Історія*, Львів: ЛНУ, 2008, с. 81-103.
- [СІЧИНСЬКИЙ 1948]: Січинський, В., *Назва України*, Авгсбург: Г. П., 1948.
- [SJP 1808 (1/2)]: *Słownik języka polskiego*, red. S. B. Linde, Warszawa, nakł. aut., 1808-1814, t. 1/cz. 2, t.2/cz.1, t.6.

- [SKÓREWICZ 1939]: Skórewicz, K., *Terytorium Ukrainy w świetle kartografii*, Warszawa: Gebethner & Wolf, 1939.
- [SO 2003 (1,2)]: *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko i in., Warszawa- Kraków: TNW, 2003, t. 1-2.
- [SŁOWO POLSKIE 1920, 1926, 1930]: „Słowo Polskie”, Lwów.
- [SPRAWOZDANIE KOMISJI BUDŻETOWEJ 1939]: Sprawozdanie Komisji Budżetowej „o rządowym projekcie ustawy o szczególnych warunkach służby państwowej, związanych z przyłączeniem do Polski ziem odzyskanych”, RP/II/5/152, Druk № 152, źródło: BS/PIIRP.
- [STANISZKIS 1928]: głos posła Teofila Staniszkisa [w:] Stenogram z 5. posiedzenia Sejmu RP 2 kadencji z dn. 31.03.1928, źródło: BS/PIIRP.
- [STJ 1970]: Gołąb, Z.; Heinz, A.; Polański, K., *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa: PWN, 1970.
- [STOSUNKI POLSKO-RADZIECKIE 1917-1945]: *Stosunki polsko-radzieckie w latach 1917-1945: dokumenty i materiały*, Tadeusz Cieślak [red.], Warszawa: KiW, 1967.
- [СУБТЕЛЬНИЙ 1993]: Субтельний, О., *Україна. Історія*, Київ: Либідь, 1993.
- [SZAJDAK 2005]: Szajdak, S., *Polsko-ukraiński sojusz wojskowy 1920 roku*, Warszawa: Rytm, 2005.
- [ŚWIAT SŁOWIAŃSKI 1909]: Kolanowski, L., *Pomysły i idee ukraińskie prof. M. Hruszewskiego*, „Świat Słowiański” 1908, t. I.
- [ŚWIAT SŁOWIAŃSKI 1909]: [b.p.a.], Dr. B. Barwinskij. *Istoricznyj rozwij imeny ukraińsko-ru-sko-ho narodu* [recenzja], „Recenzje i Sprawozdania”, „Świat Słowiański” 1909, t. II.
- [TARNOWSKI 1891]: *O Rusi i Rusinach* [w:] *Nie jesteśmy Ukrainofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów*, Wrocław: KEW, 2008, ss. 29-57.
- [TORZECKI 1993]: Torzecki, R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa: PWN, 1993.
- [TRAKTAT RYSKI 1921]: *Traktat Pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą. Ryga 18.03.1921 85 lat później*, B. Komorowski [red.], Warszawa: Rytm, 2006.
- [УСПД 1983]: *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті : документи і матеріали*, Тарас Гунчак, Роман Сольчаник [red.], Мюнхен 1983: Сучасність, т. 1.
- [UŁASZYN 1950]: Ułaszyn, H., *Znaczenie nazw Wielkopolska i Małopolska*, Łódź 1950.
- [USTAWA JĘZYKOWA ADMINISTRACYJNA 1924]: Ustawa z dn. 31.07.1924 „o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samodzielnych władz administracyjnych”, Dz. U. 1924, № 73, poz. 820.
- [USTAWA JĘZYKOWA SĄDOWA 1924]: Ustawa z dn. 31.07.1924 „o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu”, Dz. U. 1924, № 78, poz. 756 i 757.
- [USTAWA JĘZYKOWA SZKOLNA 1924]: Ustawa z dn. 31.07.1924 „zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa”, Dz. U. 1924, № 79, poz. 766.
- [USTAWA O ORGANIZACJI WOJEWÓDZTW 1920]: Ustawa z dn. 3.12.1920 *o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerii z W. Księstwem Krakowskim*, Dz. U. 1920, № 117, poz. 768.
- [USTAWA O ZASADACH SAMORZĄDU z 1922 roku]: Ustawa „o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego”, Dz. U. 1922, № 90 poz. 829.

- [WALNYĆKYJ 1928]: przemówienie posła Kiryły Walnyckiego [w:] Stenogram z 5. posiedzenia Sejmu RP 2 kadencji z dn. 31.03.1928, źródło: BS/PIIRP.
- [WASILEWSKI 1911A]: Wasilewski, L., *Ukraina i sprawa ukraińska*, Kraków: Książka, 1911.
- [WASILEWSKI 1911B]: Wasilewski, L., *O usamodzielnienie Ukrainy* [w:] *Nie jesteśmy Ukraińcami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów*, Wrocław: KEW, 2008, ss. 92-103.
- [WASILEWSKI 1917]: Wasilewski, L., *Kresy Wschodnie. Litwa i Białoruś-Podlasie i Chełmszczyzna. Galicja Wschodnia-Ukraina*. Kraków-Warszawa 1917.
- [WASILEWSKI 1926]: Wasilewski, L., *Granice Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa: Dom Książki Polskiej, 1926.
- [WNIOSEK BRYL I]: Wniosek nagły p. Bryla z klubu PSL w sprawie zniesienia pańszczyzny w Małopolsce Wschodniej, RPII/0/2712, druk sejmowy № 2112 z dn. 10.05.1921, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK BRYL II]: Wniosek nagły p. Bryla z klubu PSL w sprawie zarządzenia natychmiastowego wyborów Rad Gminnych w Małopolsce Wschodniej, RPII/0/3203, druk sejmowy № 3203 z dn. 14.12.1921, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK CIEPLAK 1923]: Wniosek p. Cieplaka i tow. z klubu PSL w sprawie rychlejszych wypłat należności za rekwizycje [...] w Małopolsce Wschodniej [...], RPII/1/196, druk sejmowy № 196 z dn. 6.02.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK DĄBAL 1919 I]: Wniosek posłów ks. E. Okonia, Dąbala i tow. „w sprawie zniesienia „Komisji rządzącej” w byłej Galicji”, RPII/0/17, druk № 17 z dn. 19.02.1919, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK DĄBAL 1919 II]: Wniosek nagły p. Dąbala i tow. w sprawie utworzenia i urządzenia szpitala powszechnego w Kolbuszowej, w Nisku i w Wojstawiu pod Mielcem w Małopolsce, RPII/0/984, druk sejmowy №384 [1919-1922], źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK DĘBSKI 1920]: Wniosek nagły posła Władysława Dębskiego i tow. (Nar. Zw. Lud.) w sprawie terenów naftowych, solnych itd. w Małopolsce, RPII/0/1587, druk sejmowy № 1857 z dn. 12.03.1920, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK HELLER 1923]: Wniosek p. Hellera i tow. z Klubu Żydowskiego w sprawie odbudowy zniszczonej linii kolejowej [...] w Małopolsce Wschodniej, RPII/0/467, druk sejmowy № 467 z dn. 25.04.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK KLUB UKRAIŃSKI 1931 I]: Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie pokrycia ze Skarbu Państwa kosztów leczenia osób niewinnie poszkodowanych na zdrowiu przez organy władzy państwowej przy przeprowadzaniu t. zw. pacyfikacji w jesieni 1930 r. w województwach: lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim, RPII/3/184, druk sejmowy № 184 z 2.03.1931, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK KLUB UKRAIŃSKI 1931 II]: Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie wypadków w związków z przeprowadzeniem t. zw. pacyfikacji na obszarach województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w miesiącach wrześniu, październiku i listopadzie 1930 r., RPII/3/65, druk sejmowy № 65 z dn. 13.10.1931, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK KWIATKOWSKI 1919]: Wniosek posła Kwiatkowskiego i tow. z klubu ZLN w sprawie upaństwowienia gimnazjum polskiego w Rohatynie (Małopolska wschodnia) [...], RPII/0/1139, druk sejmowy z dn. 6.11.1919, źródło: BS/PIIRP.

- [WNIOSEK MATUS 1923]: Wniosek posłów Ks. Władysława Matusa, Franciszka Sobolaka i kol. Związku Lud.-Nar. w sprawie przejścia na etat państwa gimnazjum polskiego w Zbarażu, w Małopolsce, RPII/1/294, druk sejmowy № 294 z dn. 6.03.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK ŁASKUDA 1919-1922]: Wniosek p. Łaskudy i tow. z PSL w sprawie sprzedaży drutu kolczastego, należącego do demobilu w Małopolsce Wschodniej, RPII/0/3063, druk sejmowy № 3063 [bez daty], źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK PUTEK 1919]: Wniosek p. Putka i tow. w sprawie objęcia w sekwestr majątków Habsburgów w granicach Polski położonych, RPII/0/6, druk sejmowy №6 z dn. 14.02.1919, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK SANOJCA 1923]: Wniosek p. Sanojcy i tow. z klubu PSL „Wyzwolenie” w sprawie pogłosek o odstąpieniu na rzecz Rumunii części pow. Kosowskiego w Małopolsce Wschodniej [...], RPII/1/634, druk sejmowy № 634 z dn. 21.06.1923, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK ZAMORSKI 1920]: Wniosek nagły p. Zamorskiego i tow. w sprawie odbudowy zniszczonych domów i budynków gospodarskich w Ziemi Czerwieńskiej, RPII/0/1841, druk sejmowy №1841 z dn. 14.05.1920, źródło: BS/PIIRP.
- [WNIOSEK ZAMORSKI 1921]: Wniosek p. Zamorskiego i kol. z ZLN w sprawie przyznania polskim żołnierzom Małopolski wschodniej charakteru i uprawnień ochotników, RPII/0/3141, druk sejmowy №3141 z dn. 22.11.1921, źródło: BS/PIIRP.
- [WOLNICZ-PAWŁOWSKA 1998A]: Wolnicz-Pawłowska, E., *Nazewnictwo obszarów pogranicznych. Pogranicze wschodnie* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, E. Rzetelskiej-Feleszko [red.], Warszawa-Kraków 1998, ss. 453-466.
- [WOLNICZ-PAWŁOWSKA 1998B]: Wolnicz-Pawłowska, E., *Problemy poprawności nazw. Polityka nazwiczna* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, E. Rzetelskiej-Feleszko [red.], Warszawa-Kraków 1998, ss. 481-491.
- [YEKELCHYK 2009]: Yekelchyk, S., *Ukraina. Narodziny nowoczesnego narodu*, Kraków: Wyd. UJ, 2009.
- [ЗАХІДНА УКРАЇНА 1940]: *Західна Україна*, Київ: Вид. Академії Наук УРСР, 1940.
- [ZALESKI 1987]: Zaleski, J., *Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny*, Wrocław i in.: ZNiO, 1987. (=Prace onomastyczne, 31).
- [ZDANOWICZ 1932]: Zdanowicz, M., *Kwestia polsko-ukraińska* [w:] P. Kowal; J. Ołdakowski; M. Zuchniak [red.], *Nie jesteśmy Ukrainofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka Jeziorańskiego 2008, ss. 127-141.
- [ZIEMIA CZERWIEŃSKA 1935-1938]: Hartleb, K.; Tyszkowski [red.], K., *Ziemia Czerwieńska. Rocznik polskiego oddziału Towarzystwa Historycznego we Lwowie*, 1935 r.1., z.1. Lwów: Oddział Towarzystwa Historycznego, 1935.
- [ZUSTÄNDE DER RUSSINEN IN GALLIYZIEN 1846]: Rusyn, H. [Hołowaćkyj, J.], *Zustände der Russinen in Gallizien. Ein Wort zur Zeit von einem Russinen*, Leipzig: Ernst Keil, 1846.
- [ZYCHOWICZ 1995]: Zychowicz, J., *Czy Kresy mają historię?* [w:] *Kresy. Syberia. Literatura. Doświadczenia dialogu i uniwersalizmu*, pod red. E. Czapplejowicza i E. Kasperskiego, Warszawa: Trio, 1995, s. 74-78.

Skróty zastosowane w tekście

BS/PIIRP [Zasoby on-line Biblioteki Sejmowej, Parlamentaria II RP]

Dz. U. [Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej]

I RP – Rzeczpospolita Obojga Narodów

II RP – Druga Rzeczpospolita Polska

URL – Ukraińska Republika Ludowa

ZURL – Zachodniukraińska Republika Ludowa

SUMMARY

From “Eastern Little Poland” to “Western Ukraine”: Origin, Development and Scope of Functioning of the Geographical Names for Eastern Galicia in the Polish Language Between 1918-1939

The complicated history of the geographical names for today's western part of the Ukraine, which in the contemporary historical and cultural discourse is often called Eastern Galicia, is not only one of the most interesting European examples for the fluctuation of choronyms in the course of only decades, but also an interesting contribution to the discussion about their ideologization in the 20th century. This 'official toponomastic' contributed to the emergence of a whole clutch of new, oft artificial geographical names, which came into being with the goal to bring the territory under own control or authorize its vague borders. This strategy became an important part of the battles of the maps in the 20th century, how called this phenomenon Zygmunt Bauman. The battle of the words self was to the modern nations a way to create their own state space based on ethnic criterions and so called 'great tradition', existing in the defined geographical boundaries.